

PhDr. Pavel Borský, CSc. Stavebněhistorické průzkumy

Šrámkova 9, 638 00 Brno, IČ : 605 23 611

e-mail : pavel.borsky@worldonline.cz; tel. +420 774 402 983

Kostel Nanebevzetí P. Marie ve Vranově nad Dyjí

Stavebněhistorický průzkum

Objednavatel :

Římskokatolická farnost
Vranov nad Dyjí

BRNO, říjen 2009

OBSAH

Architektonický rozbor	3
Historie a stavební vývoj	7
Doporučení pro obnovu	27
Prameny	30
Literatura	32

J. Kyncl, Znalecký posudek č. 345-12/04 z roku 2004

Zpráva č. 438 – 15/08 z roku 2008

Přílohy

Stavební vývoj kostela M 1 : 75

Architektonický rozbor kostela M 1 : 75

Stavební vývoj a architektonický rozbor karneru M 1 : 100

Mapy, ikonografie, historické fotografie, archivní plány

Fotodokumentace stávajícího stavu

ARCHITEKTONICKÝ ROZBOR

Kostel se nachází na ostrožně západovýchodní orientace nad zákrutem Dyje. Ostrožna pozvolně klesá západním směrem. Její západní úbočí je dnes zastavěné a původní utváření terénu je nečitelné. Na severu je vymezena příkrým srázem, zatímco k jihu se terén jen mírně svažuje. Kostel stojí na severní straně plochého hřbetu ostrožny. Východně od kostela přetíná ostrožnu v místě zlomu svahu deprese, která navazuje na zářez v severním svahu se skalní stěnou. Snížení terénu v tomto místě může být umělého původu a nelze vyloučit, že se jedná o pozůstatek příkopu, který souvisel s ohrazením areálu kostela s přilehlým hřbitovem, karnerem a farou.¹ Fara je vysunuta před kostel na severovýchodní okraj ostrožny. Na jižním úpatí ostrožny vzniklo historické jádro osídlení s náměstím, odkud vede k areálu kostela ulička. V ústí uličky na hřbitov stála podle dobových fotografií brána a branka pro pěší. Fara je od hřbitova oddělena zdí se širokým, nyní nearchitektonizovaným vjezdem. Do začátku 20. století byl kostel obklopen hřbitovem obehnaným zdí. Hřbitov byl rozšířen v 19. století k severovýchodu za kostel. Jeho nejstarší část se však nacházela na straně městečka před kostelem, kde stojí v jihovýchodním koutě ohrazení karner s válcovou lodí.

Podélná stavba kostela je orientována přibližně ve směru severozápad – jihovýchod (pro zjednodušení popisu používána orientace západ – východ). Kostel sestává z obdélné lodi a pravoúhlého chóru ukončeného vysokou půlválcovou apsidou. K jižní straně chóru se přimyká obdélná sakristie o stejné výšce jako chór, jejíž východní odsazená část zasahuje až k čelu apsidy. K průzkumu bylo použito zaměření architekta Hýzlera asi ze 60. let 20. století. Za předpokladu, že je zaměření přesné, je osa východní části kostela (chóru a sakristie) vychýlena k jihu. Před západní průčelí je představena hranolová věž završená oplechovanou cibulí

¹ Podle místní tradice hodlali Švédové při obléhání vranovského hradu ostrožnu překopat a odříznout obránce od zdrojů vody. Viz F. V. Peřinka, 1906, zvl. s. 55. Pověst tedy existenci nějakého umělého příkopu uchovává.

s lucernou. Klenuté podvěží je průchozí a spojuje jižní a severní část bývalého hřbitova. Z podvěží je rovněž přístupný i kostel. K věži je na západní straně připojen patrový přístavek (nebyl zaměřen) se zvalbenou sedlovou střechou. Přízemím přístavku prochází do podvěží ze dvora fary klenutá chodba. Po jižní straně chodby je výklenek se sochou Bičovaného Spasitele. Na severní straně je zděné schodiště do prvního patra věže. Ve věži pokračuje vnitřní dřevěné žebříkové schodiště do druhého patra v úrovni půdy kostela a do zvonice. Po jižní straně kostela se před druhým vstupem do lodi nachází přízemní klenutá předsíň se sedlovou stříškou a odstupněným štítem s volutovými křídly. Při severozápadním nároží lodi je situováno vnější uzavřené jednoramenné přímé schodiště na kruchtě v západní části lodi. Schodiště kryje pultová střecha. Samotný kostel kryje sedlová střecha přerušená nad triumfálním obloukem zděným štítem. Střecha s jednotnou výškou hřebene je nad závěrem kostela a nad severní sakristií zvalbena.

Na severní straně lodi probíhá novodobý odsazený kamenný sokl, který obíhá i patu sakristie po severovýchodní nároží. Hladká průčelí vrcholí nevýraznou profilovanou korunní římsou. Člení je lizény, na fasádě sakristie malované. Lod' a chór osvětlují elipsovité, výškově orientovaná okna. Otvory rámuji omítkové šambrány nebo spíše profilovaná kamenná ostění (nezjištěno) s klenáky v osách. V apsidě je prolomeno okno v ose. Zvenčí je pravoúhlé s kamenným ostěním s páskou, uvnitř široce špaletované s hrotitým záklenkem. Ve východní zdi sakristie jsou prolomena dvě čtvercová okénka s kamenným ostěním s páskou. V západní zdi je v úrovni soklu pravoúhlý vstup zvenčí, jemuž je představeno zděné schodiště. V horní části průčelí je střílnovité okénko. V severní zdi sakristie jsou v západní části při nároží šikmo nad sebou vyzděna dvě štěrbinovitá okna v hloubce obdélných otvorů se šikmým ostěním, bankálem i skloněným nadpražím. Líc severní zdi je nad soklem zvlněný. Vypouklá místa se nacházejí přibližně v místech malovaných lizén.

V západním vstupu do kostela je osazen pravoúhlý portálek s profilovaným ostěním s ušima. Profilace s výrazným zploštělým vnějším oblounem je nasazena na soklu s geometrickým členěním. Lod' kostela je zaklenuta valenou klenbou s protilehlými trojbokými výsečemi na přízedních polopilířích. V západní části lodi je na pilířích vyložená podklenutá kručhta s konvexně zvlněnou poprsní ve středu. Chór odděluje stlačený triumfální oblouk segmentového profilu. Chór je zaklenutý valenou klenbou s protilehlými výsečemi vyzděnými na podseknutých římsovitých patkách. Apsida chóru je oddělena pasem nasazeným na přízedních polopilířích. Apsida o světlé výšce přesahující výšku klenby chóru je zaklenuta jedním polem žebrové klenby s meziklenebním žebrem u pasu. Klínová prožlabená žebra jsou v patkách podseknuta a kříží se v hladkém terčovém svorníku. Na jižní straně apsidy je poblíž

polopilíře pasu ve výšce 240 cm nad podlahou zazděno okno o výšce 240 cm a světlé šířce 75 cm, jehož hrotitý tvar je dobře čitelný podle spár v omítce. Na severní straně apsidy je sanktuář.

Sakristie je s chórem spojena širokým průchodem s pravoúhlým portálkem s ušima a kladím v supraportě. Profilované ostění je nasazeno na hladkém soklu. Ze strany sakristie je hluboký dveřní výklenek uzavřen střežovitým záklenkem. V ostění nejsou stopy po případném otvoru pro posuvnou závoru. Vysoká prostora sakristie je ve výšce klenby chóru zaklenuta valenou kamennou klenbou zahroceného profilu. Klenba byla podle viditelných otisků zděná na bednění. Pod klenbou je sakristie rozdělena kamennou, jen zčásti omítnutou příčkou s průchodem. Závěr sakristie na východě má podobu hlubokého zúženého výklenku zaklenutého nízko spuštěným širokým hrotitým pasem. V jižní zdi na straně apsidy chóru je nika s vestavěnou skříní. Na pravé, severní straně vystupuje v koutě u závěru sakristie nad patu pasu pilířek nahoře rovně ukončený. V severní stěně je zazděné okno v podobě výklenku s lomeným záklenkem. V západní oddělené části sakristie jsou na západní stěně stopy po zazděných otvorech pro zhlaví trámů odstraněné podlahy oratoře. Při stěně vede nyní krátké schodiště na kazatelnu. Vlevo od něj je šířkově orientovaný obdélný otvor do chóru se sedlovým záklenkem (upravený průchod z chóru do západní části sakristie).

Půda kostela je přístupná z druhého patra přistavěné věže. Vstup byl vybourán dodatečně v kamenném západním štítě. Půdu nad lodí uzavírá rovněž kamenný východní štít s vybouraným průlezem do podkroví chóru, které je spojeno s půdou sakristie. V západním štítu o síle 95 cm je pod vrcholem obdélný, výškově orientovaný výklenek. Šířka východního štítu je 93 – 95 cm. Na obou štítech jsou vyžděny ústupky pro osazení střechy (na západě ústupek v hloubce 53 cm za lícem, na východě 20 cm za lícem). V obou štítech jsou v řadách nad sebou v rozmezí řad asi 135 cm kruhové otvory po kůlech visutého lešení, které procházejí celou silou zdiva. Jediný lešeňový kůl (z dubového dřeva) se zachoval v západním štítě. Kůl je na konci upálený.

Východní štít je ze strany chóru zčásti omítnutý. Omítka asi barokního stáří, utažená dřevěným hladítkem, ohraničuje otisk starší střechy, pod níž zůstal líc zdiva režný. Na jednom z kamenů ve spodní třetině je nápis a letopočet 14. 9. 1897. Na severní straně byl štít pod stávající střechou nadezděn cihlami.

Krov lodi hambalkové soustavy o dvou úrovních hambalků sestává z pěti plných vazeb s ležatými stolicemi ztuženými pásky mezi šikmým sloupkem a rozpěrou stolice. Vazné trámy jsou v každé vazbě, přičemž jalové vazby jsou řazeny po třech. Vazné trámy jsou karpovány na pozednice, prahová vaznice chybí. Stolice jsou spojeny středovou vaznicí obdélného průřezu a horní pětibokou vaznicí. V rovině střechy je krov podélně zavětrován šikmými vzpěrami. Ke krokvím jsou přiloženy námětky sahající k horní vaznici.

Podobně je konstruován krov nad chórem s tím rozdílem, že v konstrukci je i prahová vaznice pětibokého průřezu. Ve třech plných vazbách jsou ležaté stolice a jalové vazby jsou řazeny po třech. Vazné trámy jsou ve všech vazbách. Podobně jsou na krokách námětky. Nad apsidou jsou tři plné vazby vějířovitě uspořádány s užitím výměn na vnitřních koncích vazných trámů. Vazné trámy prázdných vazeb nahradila vždy dvě krátkata čepovaná do výměn řazených po obvodu závěru. Krov závěru je usazen na trámovém věnci položeném na koruně zdiva. Tento věnec s dochovaným krovem nesouvisí a podle směřování trámu na severní straně apsidy přináležel k nedochované starší konstrukci. Na konci trámu je výřez pro plátový spoj.

Sedlová střecha sakristie je na severní straně zvalbena. Střechu vynáší rovněž krov hambalkové soustavy o dvou úrovních hambalků s ležatými stolicemi ve dvou podélných vazbách a jedné příčné vazbě. Stolice jsou spojeny pětibokou prahovou a horní vaznicí a středovou vaznicí hranolového průřezu. Mezi rozpěry a šikmé sloupky stolic jsou čepovány pásky. V rovině střechy je provedeno podélné zavětrování šikmými vzpěrami. V podélných vazbách jsou věšáky v podobě sloupků umístěných pod hřebenem střechy. Paty věšáků jsou přepásány s vaznými trámy železnými třmeny.

HISTORIE A STAVEBNÍ VÝVOJ

K roku 1100 zaznamenal kronikář Kosmas setkání českého knížete Břetislava s norimberským purkrabím a správcem hradu Rakousy (Raabs) u hradu Vranova.² Kasteláni tohoto původně zeměpanského hradu se uvádějí v listinách 13. století.³ V roce 1224 svědčí na listině Přemysla Otakara I. z 11. října pro svatojiřský klášter na Pražském hradě „*Wata et Boguzlaus frater eius de Wranov castellani*“ a „*Bogvzlaus de Wranov castellanus*“.⁴ Kastelán Bohuslav, nepochybně jeden z těchto Bohuslavů, je dále uváděn v letech 1226, 1228 a 1232 („*Bohuzlaus de Wranov, Bohuzlaus castellnaus de Wranov*“).⁵ V roce 1238 svědčí na listině Václava I. pro klášter v Louce královský číšník „*Wilhelmus Pincerna castellanus in Wreyn et frater eius Wolframus*“.⁶ Od roku 1256 byl kastelánem Vikard z Trnavy, který se připomíná ještě roku 1262. Roku 1259 vydal Vikard z Trnavy na Vranově listinu pro klášter v Dobřanech v západních Čechách.⁷ V této listině mezi svědky vystupuje vranovský farář Petr (*Petrus plebanus de Wrein*) a kaplan Oto (*Otto capellanus*). Plebán Petr a „*Peregrino capellano plebani*

² Viz Z. Fiala, M. Bláhová (eds.), *Kosmova kronika česká*. Praha 1972, s. 154n.

³ K jejich přehledu srov. F. V. Peřinka, 1906, zvl. s. 47 – 48; V. Paukert, 1976, zvl. s. 98 – 99. Mezi nimi uvádějí i svědky „*Nezamisl de Uranowa*“ a „*Perterus de Uranowa*“, kteří svědčí na středověkých falzech zábrdovického kláštera, hlásící se do roku 1210. Viz G. Friedrich (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris Bohemiae II*. Pragae 1912, č. 364, s. 393 – 397, konfirmace Přemysla Otakara I., opatřená letopočtem 1210 a nedatovaná falešná listina tamtéž, č. 363, s. 391 – 393 z doby před rokem 1237 o svěcení tamního kostela (sv. Kunhuty).

⁴ Viz G. Friedrich (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. Tomus II. Pragae 1912, č. 264, s. 254 – 256.

⁵ Viz G. Friedrich (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. Tomus II. Pragae 1912, č. 288, s. 287 – 289; č. 321, s. 319 – 323 a středověké falzum s datem 27. 11. 1228 č. 380, s. 425 – 428; G. Friedrich (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. Tomus III/1. Pragae 1942, č. 24, s. 22 – 23.

⁶ Viz G. Friedrich (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. Tomus III/2. Pragae 1962, č. 212, s. 276 – 278.

⁷ Viz J. Šebánek, S. Dušková (eds.), *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. Tomus V/1. Pragae 1974, č. 192, s. 305. Listina byla vydána ve Vranově 22. července 1259. Není zcela jisté, zda se nejednalo o Vranov u Stříbra

de Vrenen“ se znovu připomíná k roku 1268.⁸ K roku 1346 uvádí Řehoř Wolný faráře Jana (Johanna), k roku 1354 Otu (Ottu) a k roku 1406 Mikuláše (Niklase), který se v roce 1415 stal olomouckým kanovníkem. V roce 1562 vystupuje ve sporu s Petrem Čertoryjským z Čertoryje farář Zikmund (Sigmund).⁹

Z přehledu nejstarších známých zmínek vyplývá, že kostel ve Vranově existoval přinejmenším k roku 1259, kdy je znám první vranovský farář Petr. V listinách z let 1259 a 1268 se uvádějí dva kaplani. Zatímco kaplan Peregrin je v roce 1268 výslovně označen jako kaplan vranovského faráře, není funkce kaplana Oty z roku 1259 nijak blíže označena. Dle Václava Richtera se mohlo jednat o kněze předpokládané hradní kaple na hradě Vranově, k níž patřilo podhradí před povýšením na trhovou ves a vznikem farního kostela.¹⁰ Vranov byl povýšen na městečko neznámo kdy před rokem 1323. Kostel je zasvěcen Nanebevzetí P. Marie, ale patrocinium se poprvé výslovně uvádí až v děkanské matrice z roku 1804.¹¹ Od roku 1778 byl Vranov sídlem děkanátu, vyčleněného z děkanátu znojemského. Prvním děkanem se stal Joseph Fischer (farářem 1777 – 1789).¹²

Starobylé lokalitě byla v literatuře věnována nemalá pozornost, kterou přitahoval zejména karner u kostela. Karner neznámého původního zasvěcení je v současné době označován jako kaple sv. Ondřeje.

Karner v literatuře

Nejstarší, avšak stručný popis karneru publikoval Řehoř Wolný v příslušném svazku své církevní topografie z roku 1861. Kruhovou stavbu s prázdným osárim ve spodním podlaží osvětlovala dle Wolného tři zazděná hrotitá okna, zvenčí půlkruhově zaklenutá. Ve věžičce (lucerně) bylo šest „románských“ okének. Na stavbě postrádal Wolný obloučkový vlys, přičemž z textu není jasné, zda takový vlys na jinak dobře dochované stavbě pouze předpokládal, nebo po něm našel nějaké stopy. Stavební typ karneru mu totiž nebyl neznámý a vranovský karner přirovnal ke karnerům v Moravských Budějovicích a v Oleksovicích (tam se však nachází barokní kostnice, nikoliv středověký karner). Stavbu řadil „nejpozději“ do 13. století (*spätestens aus dem 13.*

v západních Čechách, kde se nacházejí i Dobřany. K tomu srov. J. Šebánek, S. Dušková, Kritický komentář k moravskému diplomatáři. Praha 1952, s. 249 – 251.

⁸ Viz J. Šebánek, S. Dušková (eds.), Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomus V/2. Pragae 1981, č. 543, s. 103 – 104.

⁹ Viz G. Wolný, 1861, zvl. s. 192.

¹⁰ Viz V. Richter, 1936, zvl. s. 241.

¹¹ Viz MZA Brno, fond B 16, inv. č. 430. K tomu srov. P. Jokeš, M. Rychlíková, 1993, s. 55 – 76, zvl. s. 75.

¹² Viz G. Wolný, 1861, zvl. s. 188 a 193. Pole zápisků justiciára Pittnera o dějinách vranovského panství z roku 1803 byl prvním děkanem už Johann Carl John (ten však zemřel již v roce 1777). Po Fischerově smrti bylo sídlo děkanátu údajně přeneseno do Štítar. Viz A. Vrbka (ed.), 1924, s. 158.

Jahrhundert). V době, kdy Wolný o karneru psal, sloužil jako Boží hrob.¹³ V letech 1896 a 1898 popsal karner Václav Houdek. V obsáhlejší zprávě z roku 1898 uvedl, že rotunda karneru je ze strany hřbitova zasypaná navážkou. Horní podlaží osvětlovala dvě okénka a šestiboká lucerna. Výklenek proti vchodu vyplňovala oltářní menza. Ze strany zahrady nebyla spodní část karneru omítnutá. Houdek proto mohl - jak píše - pozorovat, že ve výši výklenku vystupujícího z pláště rotundy v podobě arkýře bylo *“něco přestavováno. V rozměrech onoho výklenku jest totiž zeď vyplněna kamením jen jakoby ledabylo na sebe nakladeným; i úlomků jakési gotické kružby je zde upotřebeno. Tloušťka zdi je tu nepatrná, takže spárami mezi kamením viděti naskrz.”* Obdobná stavba nebyla na Moravě Houdkovi známa a připomínal proto Hardegg a Kuenring s arkýřovitými apsidami. V roce 1904 August Prokop publikoval půdorys (bez výstupku v místě oltářního výklenku) a příčný řez karnerem (*srov. přílohu 21*). V krátkém komentáři uvedl, že karner osvětlují dvě okna s ostěním ze šedého pískovce. Oltářní výklenek předpokládal podobný jako v Hardeggu, ale tento výstupek se ve Vranově zřítíl.

V roce 1906 autor Vranovského okresu pro edici Vlastivědy moravské František Václav Peřinka popis stavby ještě více zatemnil. Stran datace a srovnání vycházel doslovně z textu Wolného a převzaté informace shrnul : *„Již počátkem minulého století (tj. 19. století) byla stavba znešvařena, ježto byla zazděna okrouhlá neveliká okna románská a stržen románský vlys“.*¹⁴ Pro úplnost je třeba zmínit ještě soudobý příspěvek Antonína Hruďičky v *Topografii diecese brněnské* z roku 1908, kde je uvedeno, že kostnice (carnarium) má zazděná okna. Původ karneru odvozoval od znojenské hradní rotundy.¹⁵ První exaktní popis přinesl až příspěvek Karla Gutha z roku 1925, který se v článku o českých rotundách věnoval i karneru ve Vranově. Upozornil na poněkud odlišné tvary vnějších záklenků u severního a jižního okna. Oltářní výklenek popsal jako plochý segmentový arkýř *„nedbale provedený z nepravidelných kusů kamení“.* Otvor ve výklenku, pokud zde nějaký k roku 1925 byl, nepopsal. Kladně hodnotil postřeh V. Houdka, že arkýřovitá apside nedosahovala až k zemi a její podoba je výsledkem mladší opravy. Naopak zamítl tradované srovnání s Oleksovicemi.¹⁶ Na Guthův článek navázal v roce 1936 Václav Richter. Zabýval se však spíše historickými souvislostmi vzniku kostela i karneru, jehož výstavbu kladl do doby před rokem 1259, kdy se uvádí první známý vranovský farář Petr.¹⁷ V soupisu památek z roku 1941 označili Gustav Dehio a Karl Ginhart karner za stavbu ze druhé

¹³ Viz G. Wolný, 1861, zvl. s. 190.

¹⁴ Viz F. V. Peřinka, 1906, zvl. s. 45.

¹⁵ Viz A. Hruďička, 1908, zvl. s. 681.

¹⁶ Viz K. Guth, 1925, s. 162 – 163.

¹⁷ Viz V. Richter, 1936, zvl. s. 241.

poloviny 13. století a fresku s motivem Veraikonu na fasádě datovali do první poloviny 18. století.¹⁸

V poválečné literatuře se většinou jen opakovaly zmínky s datací oscilující mezi první nebo druhou polovinou 13. století.¹⁹ Teprve v roce 1952 Antonín Bartušek poprvé výslovně zaznamenal, že v arkýřovité apsidě je kruhové okno s kružbou (karner datoval do první poloviny století).²⁰ Monograficky zpracoval dějiny karneru Václav Paukert v rámci diplomové i disertační práce o moravských románských karnerech na Filozofické fakultě UJEP v Brně v letech 1975 a 1976. V nepublikované disertační práci z roku 1976 dobu výstavby kostela kladl na přelom 12. a 13. století.²¹ Kolem poloviny 13. století předpokládal zaklenutí apsidy žebrovou klenbou (žebra hodnotil jako mohutná klínová) a přístavbu severní sakristie. V souvislosti s touto úpravou měl být v 50. let 13. století (před 1259) postaven také karner. Pod vlivem V. Richtera hypoteticky spojil vysazení trhové vsi v podhradí vranovského hradu a tím i přestavbu kostela a vznik karneru jako kolonizačního stavebního typu s kastelánem Vikardem s Trnavy, šlechticem rakouského původu. Přepokládal, že karner byl opravován „v baroku“, kdy měl být zvýšen terén hřbitova. Připouští, že apsida byla v blíže neznámé době upravována, ale její arkýřovitá podoba je původní. Kružbu v okně datoval do 50. až 60. let 13. století, tedy do předpokládané doby výstavby karneru, ale vyslovil jistou pochybnost o její původnosti. Nesrovnalostmi v popisu oken se podrobněji nezabýval a bagatelizoval i publikované výkresy A. Prokopa, který byl ve své době předním znalcem historické architektury.

Ze srovnání popisů z let 1861, 1898 a nákresu z roku 1904 vyplývají podstatné nejasnosti o počtu oken i jejich tvaru. V dochované podobě je v arkýřovitém výklenku s menzou prolomeno kruhové okno s kružbou. Okna na severu a jihu jsou hrotitá a jejich vzhled odpovídá popisu Wolného. Ten v roce 1861 zmiňoval tři okna jednotné formy s lomeným záklenkem a nerozlišoval okna lodi a apsidy. Není však známo, zda Vranov osobně navštívil. V roce 1898 V. Houdek uvádí jen dvě okna a ve výklenku žádné okno nepopsal. A. Prokop v roce 1904 bez vysvětlení odlišil v půdorysu v rozsahu výklenku šrafurou dozdívkou kolem úzkého okna. V řezu je pak v místě hrotitého okna doplněn ještě obrys kruhového otvoru. Není jasné, zda se jedná o nákres stavu k roku 1904 nebo o rekonstrukci starší podoby oken.

Nápadné je, že Houdek v roce 1898 žádné okno ve výklenku nepopsal a pozoroval ve zdivu v místě arkýřovité apsidy dokonce zlomky kružby. K. Guth, který na jedné straně věnoval

¹⁸ Viz G. Dehio; K. Ginhart, 1941, s. 203.

¹⁹ Srov. výčet všech názorů u V. Paukrt, 1976 (cit. níže).

²⁰ Viz A. Bartušek, T. Kunátová, 1952, s. 11 – 12.

²¹ Viz V. Paukert, 1976, s. 97 – 105, zvl. s. 103. Strojopis je uložen v knihovně FF MU v Brně. Ve vyčerpávajícím přehledu literatury uvádí autor i další, v tomto textu opominuté zmínky o karneru.

pozornost i dosud pomíjeným subtilním rozdílům mezi severním a jižním oknem, naopak žádné okno s kružbou v apsidě v roce 1925 nepopsal. Nabízí se pak možnost, že arkýřovitá apsida byla rekonstruována až ve 20. století, možná v souvislosti s úpravou terénu hřbitova v roce 1933 a ve výklenku bylo vyzděno kruhové okno s kružbou sestavenou z fragmentů vybraných z rozebraného zdiva.²² O původnosti okna to však nevypovídá. Karner ve Vranově nepochybně arkýřovitou apsidu měl, ale její podoba zůstává neznámá.²³

Kostel v literatuře

Ve zmíněné církevní topografii G. Wolný předpokládal, že původní svatyni představuje severní sakristie, kde se nacházela stará křtitelnice, do níž se v době vydání Wolného zprávy ukládalo uhlí.²⁴ Samotný kostel pokládal za stavbu z 15. až počátku 16. století. Soudil tak podle sanktuáře v apsidě a stop po zazděném sedile na epištolní straně hlavního oltáře.²⁵ Podle vizitační zprávy znojemského děkana z ledna 1657 byly v kostele tehdy čtyři oltáře a střecha i věž hrozily zřícením. Kostel měl být přestavěn údajně kolem roku 1720 za faráře Johanna Ludwiga Kremsera (farářem 1703 – 1721) a dále vybaven za faráře Johanna Carla Johna (farářem 1728 – 1777), který odkázal kostelu 600 zl. Renovován byl v roce 1844. Knoflík s křížem na věži byl znovu osazen v roce 1837. Při hlavním vstupu na hřbitov stála kostnice z roku 1804.

Podobný názor na původ kostela měl i V. Houdek v roce 1898, který vedle karneru krátce shrnul i stavební historii kostela. Původním kostelem byla sakristie, v jejíž jižní zdi „*pod samým okapem*“ popsal dvě zazděná hrotitá okna podobná okénkům karneru.²⁶ Na východě byla sakristie uzavřena apsidou, jejíž pozůstatek spatřoval „*na vypouklosti jednoho místa zevnější zdi*“. Kostel datoval pod vlivem Wolného jako renesanční stavbu, ale žebrovou klenbu kladl do doby „*přechodní*“ (tj. románsko – gotické). V sakristii popsal dřevěnou sochu korunované Madony s dítětem, která je od roku 1947 nezvěstná (srov. přílohu 9).

F. V. Peřinka v pasáži o kostelu v roce 1908 jen opakoval názory Wolného. K roku 1694 uvádí požár Vranova, který měl zasáhnout i kostel.²⁷ A. Hrudíčka v roce 1908 informace k dějinám kostela rozšířil jen poznámkou o úpravě v roce 1891.²⁸

²² V roce 1934 se v publikované kronice Vranova od F. Fuchse se uvádí, že karner měl dříve tři malá, půlkruhově (?) sklenutá okna, z nichž se zachovalo jen jedno na východní straně (!). Viz F. Fuchs, 1934, č. 4, s. 4 (ke kronice viz níže).

²³ Jako typ karneru s arkýřovitou apsidou je vranovský karner uváděn i v recentní literatuře. Viz Z. Kudělka, 1984, s. 88.

²⁴ Křtitelnice je v sakristii zakreslena na použitém zaměření asi ze 60. let 20. století.

²⁵ Není jasné, zda měl na mysli zazděné gotické okno v apsidě po jižní straně oltáře nebo výklenek za zpovědnicí v chóru.

²⁶ Jedno z těchto oken je zachováno v podobě výklenku dodnes. Druhé bylo údajně viditelné zvenčí na fasádě.

²⁷ Viz F. V. Peřinka, 1906, zvl. s. 56.

²⁸ Viz A. Hrudíčka, 1908, zv. s. 681.

V roce 1924 vydal Anton Vrbka ve Znojmě tiskem zápisky justiciára Pittnera k dějinám vranovského panství. Pittner rukopis dokončil v roce 1803 a dějiny panství sledoval od středověku do roku 1799. Dle Pittnera vystavěl (obnovil) vranovský kostel roku 1685 Michal Jan II. z Althannu, přičemž letopočet stavby se měl zachovat v nápisu s chronogramem, jehož původ však Pittner neuvedl. S odvoláním na farní kroniku měl Michal Jan II. pak pořídit v roce 1695 první varhany v ceně 120 zl. Michal Heřman z Althannu vystavěl v roce 1717 věž, o čemž vypovídal nápis ve věži (listina ve věžním knoflíku) a podle farní kroniky v roce 1720 pořídil štukovou výzdobu kostela. V roce 1767 byl kostel pokryt pálenou krytinou a věž pobita plechem.²⁹

V letech 1933 a 1934 vycházely souběžně v regionálních novinách Südmährische Rundschau a Frainer Wochenblatt poznámky k dějinám Vranova z kroniky jistého Franze Fuchse. V příspěvku věnovaném kostelu zastával F. Fuchs stran jeho původu podobný názor jako Wolný a Houdek. Za starý kostel považoval sakristii. Tato stavba byla postavena současně s karnerem na počátku 13. století. Kostel měl být na počátku 15. století rozšířen a z této doby pochází kněžiště. Za švédského vpádu do Vranova v roce 1645 měl být vypálen a v roce 1685 nákladem patrona Michala Jana II. z Althannu obnoven v dochované podobě. Štuková výzdoba měla být pořízena za jeho syna Michala Heřmana z Althannu do roku 1716. U kostela měla stát dřevěná věž, která vyhořela opakovaně v letech 1645 a při požáru městečka 1694, kdy byla jen provizorně opravena. Nová věž byla postavena v letech 1716 – 1720 vranovským zednickým mistrem Jakubem Churnem. V roce 1898 měl puknout největší zvon a v roce 1899 byly pořízeny nové zvony nákladem 1 135 zl. V roce 1916 byly čtyři zvony zrekvírovány a v roce 1927 nahrazeny třemi novými na náklady tehdejšího patrona hraběte Adama Z. Stadnického. Kostel měl být opravován v letech 1844 a 1899.³⁰ Na jiném místě svých kronikářských zpráv ještě B. Fuchs uvedl, že při bouři v červenci 1619 se měla ve Vranově zřítit dřevěná zvonice (zřejmě stará kostelní věž).³¹ Stran vypálení kostela si však autor v poznámkách protiřečil, protože Švédové měli kostel naopak využívat k bohoslužbám.³²

A. Bartušek v roce 1952 ve výše citovaném příspěvku označil kostel za románskou stavbu, jejíž apsida byla dodatečně zaklenuta gotickou klenbou. Kostel byl původně plochostropý a Bartušek přímo zmínil románská okna a omítku stěn nad barokními klenbami. „Ještě ve 13. století“ měla být ke kostelu přistavěna klenutá sakristie, v níž byla románská křtitelnice. Předpokládal zřejmě, že původní románská loď byla menší, protože při barokizaci

²⁹ Viz A. Vrbka (ed.), 1924, zvl. s. 144, 146 a 152.

³⁰ Viz F. Fuchs, 1934, č. 4, s. 4.

³¹ Viz F. Fuchs, 1934, č. 12, s. 11.

kostela, kterou kladl do 20. let 18. století, byla „*lod' kostela obestavena*“, zaklenuta a opatřena štukovou výzdobou. Věž před západním průčelím považoval za stylově blízkou věžím zámecké kaple Nejsvětější Trojice a z toho vyvozoval, že kostel přestavěl Anton Erhord Martinelli, který působil na vranovském zámku.³³

V roce 1981 Bohumil Samek v rámci výzkumu románské architektury na Moravě načrtl stavební vývoj kostela. S odvoláním na farní kroniku se domníval, že nejstarší, pozdně románský kostel sestával z plochostropé lodi a kněžiště s apsidou (o sakristii pomlčel). Na základě ohledání pozdně románských oken nad barokní klenbou tvrdil, že kostel nebyl až do roku 1725 (údaj ve farní kronice) omítnutý. V zazděných oknech zaznamenal zbytky dřevěných rámu a popsal otvory po lešení.³⁴

V roce 1987 Aleš Filip v diplomové práci na Filozofické fakultě UJEP v Brně k dílu A. E. Martinelliho na Moravě jeho podíl na přestavbě vranovského farního kostela vyloučil z časových i slohových důvodů. Upozornil naopak na stavitele Matyáše Kirchmayera (Kirchenmayera), původem z Dačic, který je ve Vranově ve 20. letech 18. století doložen a dle A. Filipa upravoval průčelí fary (údaj o zednickém mistru J. Churnovi nebyl A. Filipovi znám).³⁵

V roce 2006 Vítězslav Grmela v publikaci *Kostely a kaple Vranovska* označil kostel za románskou stavbu s půlkruhovou apsidou.³⁶ Upozornil na zazděné okno na jižní straně apsidy, které považoval za románské. Ve 14. století měla být apsida zvýšena a zaklenuta. Zamítl hypotézu o sakristii jako původním kostele. Označil ji za kapli, ale dobu vzniku nevymezil. Kostel byl barokizován v letech 1717 – 1720, kdy byla přistavěna i věž.³⁷ Ve stejné době měly vzniknout předsíně na jižní straně lodi a západní straně. Kostel měl přestavět Johann Bernhard Fischer z Erlachu.

Prameny ke stavebním dějinám kostela

Ze starších kostelních účtů se zachoval jen zlomek z let 1774 – 1785 v archivu vranovského velkostatku. Jedná se snad o opis vybraných účtů z doby, kdy byly vydány větší částky na zaklenutí chóru kostela, přístavbu nového vnějšího schodiště na kruchtu, pořízení

³² Viz F. Fuchs, 1933, č. 50, s. 13 – 14.

³³ Viz A. Bartušek, T. Kubátová, 1952, zvl. s. 11 – 12. K tomu srov. I. Krsek, Z. Kudělka, M. Stehlík, J. Válka, 1996, s. 61 a 242 – 243.

³⁴ Viz B. Samek, 1981, s. 62.

³⁵ Viz A. Filip, 1987, zvl. s. 38 – 39.

³⁶ Viz V. Grmela, 2006, zvl. s. 7 – 14.

³⁷ V. Grmelovi bylo známo dendrochronologické datování krovu lodi do roku 1696 / 1697 z roku 2004, ale dataci v popisu stavebního vývoje nevyužil.

dochovaných varhan (od znojmského varhanáře Josefa Silberbauera), novou střechu karneru a výstavbu nové hřbitovní zdi.³⁸

V roce 1774 byl vydán 1 zl. za novou zeď na hřbitově nevinátek. V roce 1776 byl pořízen závěs k malému zvonu. V roce 1777 bylo vyplaceno celkem 83 zl. 21 kr., z toho za 50 mír vápna po 24 kr., nádeníkovi za vykopání jámy na vápno, hašení vápna, za lámání 6 sáhů kamene, za 21 falcovaných prken na bednění ? (*Boden Taffeln*) na chór kostela (*Kirchen Chors*). Též bylo zapláceno poslovi za vyzvednutí varhanáře ze Znojma. Největší vydání v celkové výši 305 zl. 42 kr. bylo za rok 1778. V roce 1778 bylo pořízeno 7 500 zdících cihel, 500 střešních tašek (*Dachziegel*), různé řezivo včetně 15 kusů řezaných střešních latí, 131 liber železa na táhla, 5 liber železa na okenní mříže, lámání 3 sáhů kamení, celkem 500 hřebíků dvojího druhu. Zedníkům a nádeníkům bylo zapláceno za zaklenutí chóru a vystavění nového vnějšího schodiště na kruchtu 84 zl. 40 kr. Tesařům byla zaplácena práce za bednění (*Chorstaffeln auszuhaken*) a za stříšku schodiště na kruchtu. Za dovoz bylo vydáno za 7 fůr za dovoz varhan i varhanáře a 38 fůr za dovoz cihel (celkem 3 zl. 48 kr.). Drobné výdaje představovaly dvoje dvojité dveře, dva kryté zámky, pobití oken v chóru, sklenáři za jedno okno v chóru, kováři za 136 liber železných kleštín a kramlí. Varhanář obdržel z kostelního jmění 80 zl. a od bratrstva (rozuměj kostelního bratrstva sv. Josefa, které založil farář C. J. John³⁹) 300 zl. za práci při osazování varhan po dobu čtyř týdnů.⁴⁰ V roce 1779 zámečník obdržel za závěsy a zámek na nové varhany, štafirník za štafírování varhan 50 zl.,⁴¹ za čtyři železné háky k sochám, které byly postaveny v kostele k přízedním pilířům, za opravu zámku u zadních kostelních dveří a klempíř byl vyplacen za okap z bílého plechu nad vstupem na schodiště na kruchtu a kovář za dva háky k okapu. Celková suma ročního vydání činila 56 zl. 31 kr. V roce 1780 byl pořízen provaz ke zvonu, železo na připevnění dvou andělů k positivu. Za pocínování křtitelnice byly zapláceny 2 zl. Tesař byl vyplacen za pokrytí úlu či včelnice (*Kirchen Biennen Hütten*) šindelem (účet za šindel a hřebíky). Větší výdaj byl zapsán v roce 1781 (celkem 131 zl. 53 kr.). V roce 1781 byly pořízeny střešní latě, tašky, vápno a cihly na kostelní střechu, střechu kostnice (1 500 šindelů a 900 hřebíků) a hřbitovní zeď. Pořízeno bylo dále 5 sáhů lomového kamene na zdění, 60 sáhů kamenných desek (*Deckstein*). Propláceno bylo za dovoz 105 fůr písku, vody, šterku, vápna, hlíny a stavebního dříví. Poslední položkou ve vydání toho roku bylo proplacení pozlacené mušle na nové varhany v ceně 3 zl. 18 kr. V roce 1782 bylo vydáno za vylepšení dvou andělů na

³⁸ Viz MZA Brno, fond F 97, inv. č. 1694.

³⁹ Viz G. Wolný, 1861, zvl. s. 193

⁴⁰ Příspěvek od bratrstva nebyl zahrnut v kostelním účtu.

⁴¹ Dle restaurátorského záměru D. Micheka z 31. července 2003 tvořilo původní polychromii varhan zelené mramorování na křídovém podkladu.

hlavním oltáři, za dvě okenní mříže do sakristie, provaz ke zvonu a za úplné dokončení hřbitovní zdi. Sklenář obdržel za okénko do domu strážného (*Wachthäusel*) 15 kr. V roce 1783 byl domek strážného dokončen. Bylo proplaceno osm a půl dne práce zedníkům a čtyři a půl dne práce nádeníkům. Z materiálu bylo placeno za 200 cihel, 7 fůr písku 3 fůry vápna, 1 fůru cihel. Ondřej Jách obdržel za snesení ulomeného věžního knoflíku 2 zl.

Ve vizitačním zápisu v děkanské matrice Vranova z 2. října 1804 byl kostel hodnocen jako dobře vystavěný z kamene a cihel se zdmi o síle 4 stopy. U vstupu (na hřbitov) stál po pravé ruce strážní domek (*Wachhäusel*), který byl na základě nařízení upraven na novou kostnici. V době zápisu byla kostnice dvě stopy nad terénem. Karner sloužil jako kontribuční sýpka k bezplatnému skladu obilí.⁴²

Přibližně ve stejné době asi byla založena dochovaná farní kronika (*Hausprotokoll*). Podle srovnání rukopisu nejstarších zápisů a zápisu v seznamu farářů ji založil zřejmě farář Kalist Müller, kapucín, který byl vranovským farářem v letech 1806 - 1816.⁴³ V latinsky psaném úvodu je zaznamenáno, že sakristie je starší než kostel samotný. Kostel byl zničen požárem a jeho věž byla obnovena, ale začal hnít a ohrožovala farníky. Michal Heřman z Althannu zbudoval věž z kamenů a cihel a nechal pokrýt celý kostel do roku 1720.⁴⁴ Průčelí byla omítnuta v roce 1725 a v roce 1735 byla šindelem pokryta kostelní (hřbitovní ?) zeď (*Murus Ecclesiae*). Stupeň, oddělující presbytář, byl zbudován za faráře Johna.⁴⁵ Do kroniky byl přepsán inventář z děkanské matriky z roku 1804. Zděný kostel o délce 18 sáhů, šířce a výšce 6 sáhů z kamene a cihel byl zaklenutý nepoškozenou klenbou na pilířích. Na trvanlivém krovu byla pálená krytina. Zvonice s dřevěným krovem byla pobitá plechem. U vchodu se nacházela předsíň. Sakristie se samostatným vstupem představuje původní kostel. Uvnitř byl kamenný oltář (*Altarstein*). U lodi je předsíň bez dveří. „*Hned u vchodu po pravé ruce*“ na hřbitově stála taškami pokrytá nová kostnice. Vlevo od vstupu na hřbitov byl náhrobník faráře J. C. Johna. Na hřbitově byla také „*kaple s věžičkou*“ o vnitřním průměru čtyři sáhy. Na pravé straně presbytáře byl na zdi namalován epitaf s výjevem Zmrtvýchvstání Krista a nápisem *Anno 1715 den 22 October ist gebor(e)n Anna Elisabeth Nimbo(s)gartin in der Festung Spilberg. Gestorben d(en) 23 Juni 1731. Gott gebe ihr die ewige Ruhe. Amen* (srov. foto 3). Ve věži visely zvony z let 1698, 1743 a 1777 od znojenských zvonařů a zvon bez datace s nápisem *Regina coeli latere Alleluja quia*

⁴² Viz MZA Brno, fond B 16, inv. č. 430.

⁴³ Viz Hausprotokoll, fol. 130. Farní kronika uložena na faře ve Vranově.

⁴⁴ V kronice je vložen novodobý výpisek z farní kroniky z Lančova, kde je na s. 168 zapsáno, že Michal Heřman z Althannu v roce 1703 obnovil kostel ve Vranově.

⁴⁵ Viz Hausprotokoll, fol. 1 – 2.

quem mernisti portare Allejuja (nepochybně starobylý zvon středověkého původu).⁴⁶ Zápisy v kronice se pak týkají výhradně oprav v 19. století. V roce 1834 opravoval pokrývač Schörer střechu. V roce 1870 byl kostel důkladně renovován včetně výmalby, vybavení lavic v kněžišti opěradly a nových oken v sakristii. V roce 1872 byly pořízeny nové brány ke kostelu a k faře. V roce 1879 byla obnovena a natřena věžní bání za 360 zl. Dle faráře však vranovský klempíř Theodor Köhler odvedl podřadnou práci a ošidil kostel o 100 zl. V roce 1889 byla opravena střecha kostela. V roce 1891 byla opravena omítka průčelí kostela i věže včetně tónování fasád za asi 200 zl.⁴⁷ V *memorabiliích* bylo v kronice zapsáno, že, v roce 1871 byl zvětšen hřbitov na úkor farní zahrady (fol. 260). V červenci 1837 byl sundán věžní knoflík. Dne 7. července odpoledne byl do opraveného knoflíku vložen pamětní zápis a mince. Práci vykonal pokrývač Weiß z Kunčic u Moravských Budějovic se syny Jiřím a Janem za 14 zl. a stravu (fol. 262). V roce 1898 bylo vydáno 270 zl. za výmalbu kostela a 60 zl. za obnovu hlavního oltáře (fol. 281). V květnu 1895 byly ve věži osazeny hodiny od zámečníka Karla Peschaka (fol. 278). V roce 1899 pukl velký zvon a byly obnoveny sochy (fol. 283).⁴⁸ V roce 1900 byla opravena střecha kostela (fol. 287). V roce 1906 byl pořízen z odkazu ve výši 400 K oltářní obraz sv. Rodiny od Uměleckého ústavu Müller v Mnichově za 250 K. Současně byly pozlacovačem Lustigem ze Znojma nákladem 600 K obnoveny oba postranní oltáře. Socha sv. Jana Sarkandera ze sakristie byla polychromována za 50 K (fol. 294). V roce 1906 byl založen nový hřbitov (fol. 296).

Stavební vývoj kostela

Z přehledu literatury vyplývá, že z pramenů vycházel tradičně pouze G. Wolný, kronikář vranovského panství Pittner a po něm snad i Fuchs. Z pramenů církevní provenience nejčastěji citovali zmíněnou farní kroniku, avšak staré kostelní účty, z nichž se do dnešní doby dochoval zlomek ze 70. a 80. let 18. století, nevyužívali. Kostel měl mít podle farní kroniky dříve dřevěnou věž. Neuvádí se, zda šlo o samostatně stojící zvonici nebo součást chrámu. Wolný o věži píše na základě popisu kostela z roku 1657 ve znojenské děkanské matrice. Podle kronikářů měla být v roce 1619 ve Vranově poškozena bouří dřevěná zvonice, dřevěná věž kostela údajně shořela při požáru kostela v roce 1645 i při požáru celého městečka v roce 1694. Na počátku 18.

⁴⁶ Tamtéž, fol. 10 – 11.

⁴⁷ Tamtéž, fol. 6.

⁴⁸ Podle popisu představovala jedna ze soch Madonu, která přemohla satana (fol. 287). Jednalo se jistě o nyní nezvěstnou sochu ze sakristie (srov. přílohu 9).

století byla nahrazena dochovanou zděnou západní věží stavěnou od roku 1716 nebo 1717.⁴⁹ Stopy po požárech však v kostele žádné nalezeny nebyly. Středověký kostel nebyl podle průzkumu přinejmenším zvenčí zřejmě až do barokizace omítnutý (ve farní kronice se uvádí rok 1725). Dochované rezné středověké zdivo v úseku západního průčelí i západního a východního štítu v podkroví lodi nebylo ohněm dotčeno a propálení povrchové vrstvy kamenů není nikde patrné. Naopak lokální zelené zbarvení kamenů i malty na západním průčelí svědčí pro dlouhodobé vystavení nechráněného zdiva povětrnostním vlivům. Jedinou stopou po ohni je opálený konec lešeňového kůlu ze středověkého visutého lešení. Dendrochronologické datování této dubové kulatiny není pro malý počet letokruhů možné a tudíž nebylo ani možné exaktně datovat dobu výstavby kostela.

Středověký kostel

Farní kostel ve Vranově byl postaven současně s karnerem v první polovině 13. století. Bližší časové vymezení výstavby zůstává při současném stavu poznání jen spekulací. Podélná svatyně sestávala z větší lodi, pravoúhlého kněžiště a klenuté sakristie uzavřené apsidou půlkruhového půdorysu.⁵⁰ Pokud je použité zaměření stávajícího stavu přesné, pak je osa kněžiště se sakristií vychýlena oproti lodi k jihu. Vyosení závěru kostela může nasvědčovat například delší prodlevě ve výstavbě kostela, který byl tradičně stavěn od východu.

Podle již dříve známých nálezů oken a omítky stěn na půdě nad barokními klenbami byla loď plochostropá stejně jako kněžiště. Loď osvětlovala z jihu a ze severu vždy čtyři okna, prolomená vysoko pod stropem. Kostel byl přístupný od jihu ze strany historického jádra osídlení v podhradí vranovského hradu v místě dochovaného jižního vstupu. Presbytář odděloval klenutý triumfální oblouk. V ose závěru lze předpokládat okno a v jižní zdi původního kněžiště byla snad v místě barokních oken nynějšího chóru další dvě okna, po nichž však nezůstaly žádné stopy (*srov. rekonstrukci v příloze 16*).

Jak zaznamenal již B. Samek, nebyl středověký kostel původně omítnutý uvnitř ani zvenčí. Výjimkou byl asi interiér presbytáře. Zde se na půdě zachoval fragment pozdně románské fresky se scénou Narození Krista na primární, relativně tenké vrstvě omítky. Podle tohoto nálezu lze soudit, že v presbytáři byl proveden celý mariánský cyklus vztahující se

⁴⁹ O existenci starší věže vypovídají mimo jiné i zmínky o zvonech z roku 1804, kdy se uvádějí zvony z let 1698, 1743, 1777 a nedatovaný zvon, který byl podle nápisu zjevně ještě středověký. Právě tento zvon i zvon z roku 1698 musel viset ve staré věži.

⁵⁰ Závěr kostela mohl mít podobu stejnou jako kostel sv. Jiří ve Štítarech, který vzpomíná V. Grmela v souvislosti s postranní klenutou kaplí podobnou klenuté sakristii ve Vranově. Viz V. Grmela, 2004, s. 31 – 32.

k zasvěcení kostela P. Marii a snad i výjevy z Kristova života, a to po celé výšce stěn. Na východní stěně závěru lze vedle Narození zejména předpokládat scénu Zvěstování.

Popsaná dispozice se nijak nevymyká podobě běžných venkovských kostelů postupně utvářené farní sítě ve 13. století. Neobvyklá je však sakristie kostela s apsidou, která je navíc nápadně vysoká a dosahuje výšky kněžiště. O apsidě u sakristie uvažoval už V. Houdek v roce 1898 a zdivo apsidy bylo v roce 1990 odkryto archeologickým průzkumem (*viz přílohy 10 – 13*). Podobné drobné podélné stavby s apsidami, sloužící jako sakristie, však nejsou v českých zemích úplně ojedinělé. Na základě staveb tohoto typu v Čechách usuzoval V. Mencl v roce 1959, že se jedná o skupinu předrománských kostelů z doby christianizace země za biskupa Vojtěcha. Většinou se totiž takové sakristie označovaly za původní kostelíky u mladších pozdně románských nebo raně gotických chrámů. Podobný názor na původ sakristie se traduje i ve Vranově. Lze jej však vyloučit ze stavebněhistorického hlediska. V polemice s V. Menclem byla tato hypotéza vyvrácena M. Radovou – Štikovou i Z. Kudělkou na počátku 80. let.⁵¹ Na příkladu kostela Povýšení sv. Kříže v Trstěnici u Znojma se otázce funkcí takových staveb věnovala K. Benešová v roce 1986.⁵² Součástí kostela z poloviny 13. století (svěcení 1253) je klenutá sakristie s apsidou, spojená původně s lodí arkádou. Vedlejší prostory kostelů v podobě sakristií nebo postranních kaplí vycházejí z pastoforií, prostor po stranách hlavního chóru kostela ve východní církvi. Dle výkladu slova měly význam místa, kde se přechovával obraz Boha i Eucharistie. Sloužily i k uchovávání ostatků světců a později jako pohřební i soukromé kaple, protože byly vybavené oltářem. Sakristii v Trstěnicích interpretuje K. Benešová jako původně soukromou pohřební kapli fundátora a patrona kostela.

Z pramenů vyplývá, že oltářem byla vybavena i sakristie kostela ve Vranově. Klíčem k interpretaci funkcí vranovské sakristie se však jeví její nápadná výška a uspořádání a neobvyklý tvar oken ve východní a západní polovině severní zdi. Ve východní části severní zdi sakristie byla podle svědectví V. Houdka prolomena dvě hrotitá okna, z nichž se dodnes zachovalo jediné okno v podobě výklenku v interiéru. Bylo prolomeno poblíž původního triumfálního oblouku sakristie v podobě masivního, nízko spuštěného pasu, za nímž byla koncha odbourané apsidy. V západní části fasády jsou šterbinovitá okna v hloubce obdélných špaletovaných otvorů, která svým „světským“ vzhledem kontrastují s hrotitými okénky ve východní části sakristie. V západním průčelí je dále prolomeno střelné okno, typické pro věže a fortifikační stavby. Okna se z neznámých důvodů nacházejí v různých úrovních vysoko nad podlahou a jsou navíc vyzděná šikmo nad sebou. Uspořádání otvorů svědčí pro to, že osvětlovala

⁵¹ Viz M. Radová – Štiková, 1983, s. 256, zde citována i další literatura; Z. Kudělka, 1985, s. 161 – 171.

⁵² Viz K. Benešová, 1986, s. 305 – 311.

více podlaží ve vysokém interiéru nebo vertikální komunikaci. Lze předpokládat, že ona stará zvonice stála nad západní částí přepažené sakristie, odkud vedlo do věže schodiště. Samotná západní část sakristie byla vlastně částí věže, jejíž horní část by byla přístupná průlezem v klenbě. Existenci otvoru v kamenné klenbě však nic nenásvědčuje, pokud se průlez nenacházel v místě průrazu pro novodobý komín ze 70. let 20. století.⁵³

Líc severní zdi sakristie je zvlněný a vypouklá místa se nacházejí přibližně v místech malovaných lizén. Nelze vyloučit, že se jedná o jizvy po dvou odbouraných opěrácích. Opěráky by zapíraly severní zeď ohroženou roztlakem masivní kamenné klenby nasazené ve značné výšce i váhou horní části věže.

Neobvyklá výška sakristie nesouvisela jen s existencí věže. V severní zdi presbytáře, společné zdi sakristie a kněžiště, je v koutě u původní východní zdi kněžiště pravoúhlý otvor o šířce 58 cm, který se v hloubce 57 cm za lícem ze strany kněžiště zužuje pravoúhlým ústupkem na průlez o šířce 50 cm. Na straně sakristie je nad zúženým profilem překlad z plochého kamene a světlá výška průlezu zde činí 68 cm. V původním kněžišti kostela se průlez nacházel v koutě pod stropem. Po přistavení žebříku nebo pomocí zavěšeného provazu bylo možné z presbytáře prolézt na půdu sakristie a snad i dále do věže. Kostel plnil v prostředí středověké vesnice nejenom sakrální funkce, ale mohl poskytovat při ohrožení i více či méně dočasné útočiště a sloužil jako armarium (pokladnice). Dispozice případně umožňovala i aktivní obranu.⁵⁴ Průlez na půdu sakristie ve Vranově zřejmě představuje příklad únikové cesty. V souvislosti s touto tematikou stojí za připomenutí, že ostrožnu nad kostelem asi přetínal příkop.

Do 70. let 20. století byla v západní části sakristie v koutě u kamenné příčky (viz zaměření půdorysu ze 60. let 20. století) umístěna pozdně románská křtitelnice. Podle lokalizace věže se křtitelnice na tomto místě vlastně nacházela v podvěží. Křtitelnice v řadě románských kostelů stály právě v podvěží.⁵⁵ Sakristie vranovského kostela zřejmě plnila také funkci křestní kaple.

Apsida byla k původnímu pravoúhlému závěru kostela přistavěna dodatečně. Pro pozdější připojení apsidy svědčí spára oddělující apsidu a zbytek odbourané východní zdi závěru na půdě kostela. Zeď původního závěru měla šířku 94 cm odpovídající síle západního i východního štítu (93 – 95 cm). K připojení apsidy zaklenuté žebrovou klenbou došlo podle profilace prožlabených žeber i tvaru sanktuáře ve 14. století.⁵⁶ Pro takovou dataci svědčí rovněž vyzdění kápí klenby

⁵³ Ve vrcholu klenby je na straně východní poloviny sakristie prasklina oválného tvaru.

⁵⁴ K tomu srov. např. J. Sommer, 1988, s. 195 – 200; týž, 1999, s. 1 – 14; J. Varhaník, 1999, s. 313 – 317.

⁵⁵ K tomu viz Z. Kudělka, 1985, s. 161 – 171.

⁵⁶ Rozhodně se nejedná o „mohutná klínová žebra“, která by mohla pocházet z poloviny 13. století, jak je hodnotil V. Paukert (o. c., s. 103).

z gotických buchet (formát 8 – 9 x 12 x 25 cm). Klenba apsidy je ohraničena meziklenebním žebrem. Přístavba apsidy s žebrovou klenbou mohla souviset s nerealizovaným úmyslem zaklenout celý kostel. V apsidě byla prolomena dvě okna. Okno v ose zůstalo po barokní úpravě zachováno, zatímco okno na jižní straně bylo zazděno. Volbu půlválcové apsidy, nikoliv polygonálního závěru mohla ovlivnit podoba sakristie. Nelze totiž přesně stanovit dobu, kdy byla stržena apsida sakristie. Nejpozději k tomu muselo dojít v 18. století. Je však možné, že apsida sakristie byla odstraněna a nahrazena apsidou chóru kostela už ve 14. století.

Přístavba apsidy nebyla jedinou středověkou úpravou, která zůstala alespoň v náznaku čitelná. Na zdech lodi nad barokními klenbami je bíle olíčená omítka s tmavým pásem o šířce 22 cm, který probíhal pod středověkým stropem. Vrcholy záklenků oken se nacházejí asi 20 cm pod spodním okrajem tmavého pásu a celkem asi 50 cm pod stávající korunou obvodových zdí lodi. Půlkruhově sklenutá okna se široce rozevřenými špaletami jsou orámována tmavou malovanou paspartou a silnou linkou. Původně byla na severu i na jihu prolomena vždy čtyři okna. Na jižní straně bylo později zazděno jedno okno východně od původního vstupu, zatímco na severní straně byla zazděna všechna čtyři okna. Zmíněná omítka je na jižní stěně i na špaletách oken a okno v zaslepené ose bylo zazděno až poté, kdy byly jeho špalety omítnuty. Naproti tomu okna na severní straně byla zazděna, aniž by byla kdy předtím ve špaletách omítnuta. Na nyní odkrytých záklencích jsou otisky bednění, které nebyly zcela jednoznačně nikdy překryté omítkou (*srov. foto 20*). Jak bylo zdůrazněno výše, byl interiér lodi nejdříve zcela bez omítek. Tomu nasvědčuje i stav záklenků severních oken. Relativně tenká vrstva omítky, která se jeví jako primární, je přetažená přes zazdívky severních oken. Ještě před omítnutím nebo při omítání interiéru kostela byla všechna okna na severu zazděna. Jedno z oken na jižní straně bylo zaslepeno až po omítnutí špalet. Omítka v interiéru lodi i zazdívky oken jsou bezpochyby středověkého původu. Důvody, které vedly k zazdění všech oken na severní straně, však nejsou jasné, protože interiér musel být značně temný.

V chóru překryla bíle olíčená omítka nejstarší omítku s freskovou výzdobou. Malovaná výzdoba zanikla přinejmenším v rozsahu původní východní zdi závěru, do níž byl vybourán nový triumfální oblouk přístavěné apsidy. Předpokládaný mariánský cyklus tudíž ztratil smysl a proto ho zakryla omítka. K omítání interiéru kostela a zrušení oken na severní straně by tak mohlo dojít v souvislosti s přístavbou apsidy. Prosvětlení apsidy dvěma okny zvyšovalo kontrast mezi potmělou lodí a kněžištěm.

Barokizace kostela

Postup barokizace kostela významně osvětlila dendrochronologická data. Už v roce 2004 byly datovány vazné trámy krovu nad lodí do roku 1696 / 1697. Dřevo bylo většinou užíváno na stavbě s časovou prodlevou po vyschnutí a tento údaj je tak dokladem stavebního dění v kostele kolem roku 1700. Exaktní datace zpochybňuje Pittnerem uvedený letopočet přestavby 1685. Rovněž je nápadné, že jeden ze zvonů, zmíněných v roce 1804, nesl letopočet 1698 (!). Je nanejvýš pravděpodobné, že k zaklenutí středověké plochostropé lodi došlo současně s výměnou krovu nebo ještě spíše se klenulo již pod novým krovem.

Při stávajícím průzkumu bylo upřesněno datování krovu nad chórem z roku 2004. Dva vzorky byly při současném průzkumu datovány spolehlivě do léta roku 1767. Tato datace naopak koresponduje s Pittnerovým údajem o pokrytí kostela pálenou krytinou v roce 1767. Klenba chóru kostela byla podle účtů prokazatelně vyžděna v roce 1778, tudíž se klenulo pod novým krovem, a to s odstupem několika let.

V krovu chóru i sousední sakristie byly při průzkumu rozeznány asi tři druhotně užitě trámy a na koruně zdiva apsidy se dochoval dosud nepovšimnutý trámový věnec, který s dochovaným krovem nesouvisí. Spolehlivá datace trámu z věnce určila jako rok mýcení dřeva rok 1712 / 1713 a ze stejné doby snad pochází i jeden z druhotně užitých trámů (datace 1701 +). Dochovanému krovu nad závěrem kostela předcházela tedy ještě jeden barokní krov, který nahradil dožilou, možná ještě středověkou konstrukci (dle děkanské matriky z roku 1657 hrozila střecha zřícením). Podstatné je, že pozice trámu na severní straně tohoto věnce i výřez pro plátový spoj vylučuje, že by byl starší barokní krov společný pro závěr kostela i sakristii. Sakristie musela být na počátku 18. století ještě překrytá samostatnou střechou a stávající spojená střecha chóru a sakristie vznikla až kolem roku 1767.

To potvrzuje i nejstarší známé vyobrazení kostela. Někdy po roce 1740 vznikla veduta Vranova od F. B. Wenera, kde je kostel vyobrazen již s novou západní věží z let 1716 / 1717 – 1720 a mohutnou střechou nad lodí. Nad chórem vedutista zakreslil nízkou střechu, jejíž hřeben je výrazně níže než vrchol východního štítu lodi. Zastřešení sakristie není patrné. Trámový věnec na koruně apsidy chóru souvisí se střechou, jejíž otisk se na východním štítě zachoval v podkroví dodnes. Štít pochází ze středověkého kostela a obrys střechy je vyznačen v omítce. Podle struktury omítky utažené dřevěným hladítkem se jedná o omítku barokní. Dosud rezný pozdně románský kamenný štít byl tedy nad střechou omítnut. Muselo k tomu dojít po roce 1713 a je nutné zde znovu připomenout zmínku z farní kroniky o omítání kostela v roce 1725. V rozsahu otisku střechy je holé kamenné zdivo beze stop po jiném zastřešení. Středověká střecha nad

chórem se pravděpodobně příliš nelišila výškou ani sklonem od střechy, kterou byla na počátku 18. století nahrazena.

Otázkou je, jak vypadalo zastřešení sakristie na počátku 18. století a co bylo důvodem k výměně střechy nad chórem, který zůstal stále ještě plochostropý. Stavební dříví se podle dobových zvyklostí užívalo na stavbě s odstupem dvou až tří let. V letech 1716 nebo 1717, tedy tři nebo čtyři roky po skácení kmenů na trámy krovu chóru, byl položen základní kámen nové západní věže. Zděná věž měla nahradit středověkou dřevěnou zvonici, která stála nad západní částí sakristie. Právě snesení zchátralé věže podmínilo výměnu střechy sakristie i závěru kostela. Středověké zastřešení sakristie s věží však zůstává neznámé. Lze předpokládat, že po rozebrání věže byla nad sakristií vztyčena podélně orientovaná sedlová střecha a mezi střechou sakristie a chóru tak vzniklo úžlabí. V následujících letech se takové řešení ukázalo jako nevyhovující, a proto byly obě samostatné střechy nahrazeny kolem roku 1767 společnou vysokou střechou.

Barokní přestavba kostela tedy probíhala postupně v rozmezí asi osmdesáti let. Kolem roku 1700 byl středověký krov lodi nahrazen novým krovem a plochostropá loď byla zaklenuta. V lodi byla zřejmě postavena nová hudební kruchta.⁵⁷ Ve druhém desetiletí 18. století byla stržena stará věž nad sakristií a sakristii a stále plochostropý chór zakryly nové střechy. Před západním průčelím byla vystavěna nová, zděná věž dokončená v roce 1720.⁵⁸ V souvislosti s demolicí staré věže byla upravena i sakristie. Apsida byla stržena (pokud k tomu nedošlo už ve středověku nebo v 16. století) a západní část sakristie asi sloužila jako oratoř. Do roku 1716 nebo roku 1720 měla být údajně pořízena štuková výzdoba (v lodi). Po zmíněné výměně střechy kolem roku 1767 byl v roce 1778 zaklenut chór. Rovněž byly pořízeny nové varhany od znojemského varhanáře Josefa Silberbauera a kruchta zpřístupněna zděným vnějším schodištěm. Úprava kruchty nepochybně souvisela s instalací nových varhan. Do té doby byla kruchta přístupná z lodi nebo bylo vnější schodiště jen dřevěné. Výzdoba varhan byla dokončena dle účtů až v roce 1781. Štuky v chóru včetně nástropní fresky musely vzniknout až po delším časovém odstupu, protože žádné štukatérské práce nejsou v kostelních účtech až do roku 1784 vykázány.

Iniciátorem barokní přestavby kostela byl z titulu patronátu nepochybně majitel panství. Barokizace byla zahájena za Michala Jana II. z Althannu, který zemřel v roce 1702. Pokračovala za jeho nástupce, nejstaršího syna Jana Heřmana, jenž podle farní kroniky kostel „zcela přestavěl“. Dokončena byla za Michala Josefa, posledního majitele vranovského panství z rodu

⁵⁷ Kruchta neznámé podoby se v lodi jistě nacházela již před barokní přestavbou soudě podle zmínky o pořízení nových varhan v roce 1695.

⁵⁸ Dendrochronologické datování krovu věže nebylo provedeno kvůli nekvalitním vrtaným vzorkům.

Althannů. Michal Josef z Althannu pořídil štukový dekor chóru kostela, obdobný štukové výzdobě prvního patra zámku z doby jeho vlády v letech 1774 - 1793.

Podle nového datování počátků barokní přestavby byl farní kostel upravován současně s výstavbou zámecké kaple Nejsvětější Trojice, která byla budována v letech 1698 – 1700 nebo 1699 – 1700 (dokončení se uvádí případně až 1710) podle projektu Johanna Bernharda Fischera z Erlachu.⁵⁹ Michal Jan II. architekta opakovaně zaměstnal na zámku. Fischerova osobní návštěva ve Vranově je doložena roku 1694.⁶⁰ V těchto souvislostech se tak nabízí věrohodná hypotéza, že Michal Jan II. pověřil Fischera i vypracováním projektu přestavby farního kostela. Jeví se jako nanejvýš pravděpodobná rovněž proto, že profilace portálku západního vstupu do kostela se širokým zploštělým oblounem po obvodu je totožná s profilací portálků v kapli a členění soklu je variací na stejné téma. Fischerův projekt, možná s dílčími úpravami, pak naplňovali až do 70. let 18. století neznámí zedničtí mistři, k nimž patřil i místní Jakub Churn.

V letech 1781 – 1782 byla vystavěna nová hřbitovní zeď a do roku 1783 byl vystavěn na hřbitově domek hlídače. V roce 1804 byl upraven na novodobou kostnici. Zanedlouho však byl stržen, protože v roce 1824 na mapě stabilního katastru žádný objekt na hřbitově s výjimkou karneru zakreslen není. Starý karner v té době sloužil jako kontribuční sýpka. V roce 1781 je doložena obnova šindelové střechy karneru a snad i úprava průčelí, která však přímo v účtech uvedena není.

Od roku 1799 vlastnil panství Vranov Stanislav hrabě Mnizka – Buzenin, jehož znak a znak manželky Heleny, rozené princezny Lubomirské, je umístěn na triumfálním oblouku. Za Mnizků a později za Stadnických v 19. století byly ze stavebního hlediska provedeny v kostele jen dílčí úpravy a opravy.

Novodobé úpravy ve 20. a 21. století

Záznamy o opravách po první světové válce a vzniku republiky se dochovaly v archivu tehdejšího Památkového úřadu pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně.⁶¹ Kostelní konkurenční výbor žádal 4. června 1928 o povolení obnovit měděnou krytinu věže (klempíř J. Schmid). Povolení bylo uděleno 13. prosince 1929. K nejrozsáhlejším úpravám došlo ve třicátých letech. V roce 1933 – 1934 bylo upraveno okolí kostela a v roce 1936 obnoven interiér. Součástí úprav nebylo jen snížení terénu bývalého hřbitova, ale i výstavba nové ohradní zdi na severní straně.

⁵⁹ Dle Pittnera (o. c., s. 144) stavba zahájena v roce 1698. Z. Kudělka uvádí jen datum dokončení 1700, případně 1710. Viz I. Krsek, Z. Kudělka, M. Stehlík, J. Válka, 1996, s. 247. Rozmezí let 1699 – 1700 uvádí naposled K. Janíček, 2003, nestr.

⁶⁰ Viz J. Leisching, 1897, zvl. s. 12 – 13.

Dle farní kroniky měl projekt vypracovat architekt Rejdl z brněnské techniky (*k tomu srov. přílohu 14*).⁶² Dne 14. prosince 1934 se uskutečnila prohlídka probíhajících oprav kostela a úpravy okolního terénu. Terén byl na severní straně kostela odkopán, základy sakristie podbetonovány a obnažené „soklové“ zdivo nově omítnuto. V interiéru byla otlučena omítka (přinejmenším na severní stěně), která byla obložena eternitem.⁶³ Dne 28. prosince žádal výbor o povolení k restaurování a výměně lavic (doporučen nákres návrhu pro kostel v Dyjákovících).⁶⁴ Současně žádal úřad o podporu při celkové opravě kostela. Počítalo se snížením terénu o 120 cm kvůli zemní vlhkosti, výmalbou, osazením svodů a novou izolací eternitem do výšky 280 cm, kde musela být omítka porostlá mechem a houbami otlučena. Klenba kostela byla po celé délce prasklá, což bylo dle zástupce památkového úřadu A. Dufky způsobeno tíhou vazných trámů krovu, které leží přímo na klenbě.⁶⁵ Dne 1. března 1935 žádal V. Dufka MŠANO (ministerstvo školství a národní osvěty) o subvenci na obnovu interiéru. Restaurování měl provádět J. Böhm z Brna. Žádost byla dne 17. července odmítnuta pro nedostatek peněz. Dne 23. ledna 1936 úřad znovu žádal o dotaci 1 500 K mimo jiné na restaurování nástropní fresky. Obnova interiéru kostela byla povolena 3. května 1936 a MŠANO dne 6. listopadu poskytlo 1 000 K státní subvence. Už 2. května 1936 bylo postaveno lešení (Eduard Prager z Uherčic) a proběhla prohlídka fresky a štuků. Práce probíhaly v létě 1936 a dne 16. října se uskutečnila prohlídka k dokončení opravy. Kostel byl vymalován v odstínech bílé a žluté malířem E. Trauerem ze Znojma. Pražský malíř Janša konzervoval fresku na klenbě chóru a obrazy na hlavním a postranních oltářích. Obnoveno bylo zlacení a stříbření i mramorování hlavního oltáře. Kuželky zábradlí u oltáře byly zbaveny nátěru. Eternit ze severní stěny byl odstraněn a zůstal jen soklu zakrytém lavicemi. Na základě prohlídky bylo schváleno vyplacení dotace. Celkové náklady včetně vyklizení stavebního rumu z kleneb dosáhly výše 6 190 Kč (z toho 2 840 Kč stála výmalba kostela).

Dne 30. srpna 1949 upozornil konzervátor Adolf Merten ze Znojma Památkový úřad i Ministerstvo školství, věd a umění, že jistý „malíř“ Dvořák přemaloval oltářní obrazy. Na základě prohlídky na místě dne 1. září bylo zjištěno, že obrazy byly „hrůzně přemalovány“ policejním praporčíkem v. v. Františkem Dvořákem. Administrátorovi byl doporučen malíř Otto

⁶¹ Viz NPÚ – ÚOP Brno, archiv Památkového úřadu pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně, kart. 89 Vranov n. Dyjí.

⁶² Viz Hausprotokoll, fol. 312n. K opravám kostela od 30. let 20. století srov. zvl. fol. 312 – 327 a fol. 66 – 68, 71, 99.

⁶³ Při odkopání terénu na severní straně kostela bylo nalezeno 59 mincí z let 1597 – 1634 většinou moravské, slezské a rakouské provenience. Viz V. Dufka, 1938, s. 149 – 151. K tehdejší opravě srov. i poznámku V. Dufka, 1937, s. 7 – 10.

⁶⁴ Pořízeny byly v roce 1935.

⁶⁵ V agendě je interiér kostela považován za dílo (J. B.) Fischera z Erlachu z doby kolem roku 1720.

Strizko ze Staré Říše, který měl restaurovat i výše zmíněný epitaf na jižní straně chóru. Dne 21. listopadu 1951 zaslal Antonín Bartušek jako člen Národní kulturní komise úřadu zprávu o špatném stavu karneru. Zmínil i kostel :*“...při průzkumu v jádře románského chrámu jsme při nepatrných sondách na vnitřní straně apsidy v kostele pod omítkou zjistili možnost maleb...“*. Jak výše uvedeno A. Bartušek si povšiml i zazděných oken na půdě kostela a upozornil také na orámování bývalého triumfálního oblouku. V roce 1952 byl interiér karneru vyčištěn a olíčen. Uvedeno je i zasklení „*průčelního*“ okna. Dne 4. dubna 1953 byla povolena úprava ohradní zdi a vjezdu do areálu bývalého hřbitova před kostelem (zřejmě do dochovaného stavu).⁶⁶ V roce 1955 restauroval malíř Oldřich Crhounek z Brna obraz na hlavním oltáři a výjevy z mariánského cyklu na severní stěně chóru. Asi v roce 1957 bylo v kostele instalováno vytápění na naftu. V roce 1958 byl kostel znovu vymalován v neznámém rozsahu. V roce 1968 byla pokryta střecha sakristie a v roce 1969 střecha kněžiště. V roce 1972 byly opraveny fasády, vyměněna některá okna a vyzděn nový komín v sakristii (datum 12. 10. 1972). Křtitelnice ze sakristie byla přesunuta do podkruchtí a využita jako kropenka (*srov. přílohu 8*). V roce 1974 byla s neobyčejným úsilím vyklizena půda a restaurovány štuky (ak. sochař Jaroslav Vaněk) a freska Zmrtvýchvstání Páně (Jiří Brodský a Jaroslav Kadera). Měl být také upraven vchodový otvor do osáří karneru.⁶⁷

Karner byl opraven v letech 1976 – 1977. Dle zápisů o prohlídce opravy karneru z 2. a 18. listopadu 1976 byla oprava střechy a tamburu lucerny hodnocena jako zdařilá. V interiéru byly provedeny sondy do omítek, podle nichž byl interiér v baroku v barvě benátské červeně a ve spodních vrstvách byly údajně starší nástěnné malby. Dne 18. května 1977 informoval KS SPPOP v Brně P. Alois Pekárek, že pod červenou vrstvou nátěru byly „*ornamenty tmavou barvou na šedomodrém podkladu*“.⁶⁸

Dne 26. května 1978 bylo projednáváno provedení dveře ve vstupu do karneru, které měly být svlakové se starým kováním. Dveře z chóru do sakristie měly být zbaveny nátěrů a natřeny jen voskem. Na základě prohlídky 15. října 1979 bylo rozhodnuto umístit naftové topení do západní části sakristie, která byla označena jako dodatečně zřízená oratoř. Kvůli instalaci měl být odbourán dodatečně vestavěný sokl. Pro výdech horkého vzduchu bylo využito „*okénko vedle kazatelny*“ (tj. z větší části zazděný barokní nebo starší vstup z chóru do západní části sakristie). V roce 1986 byla opravena střecha a v roce 1987 průčelí s tím, že „*kamenná podrovnávka byla protažena kolem celého kostela*“. V roce 1988 byla vyspravena venkovní

⁶⁶ Kolaudační komise posoudila opravu 7. ledna 1956 včetně provedení vrat do farního dvora.

⁶⁷ Dle V. Grmely bylo osárium otevřeno v letech 1955 – 1957. Viz V. Grmela, 2004, zvl. s. 9.

⁶⁸ Viz NPÚ – ÚOP Brno, spisovna (zde agenda od 70. let 20. století).

omítka karneru. V roce 1989 byl na základě iniciativy F. Víchý z tehdejšího KS PPOP v Brně proveden zjišťovací archeologický průzkum za sakristií. Nalezeno bylo zdivo apsidy sakristie (srov. přílohy 10 – 13), které bylo následně zasypáno tak, aby zbytky zdiva i dlažba původního interiéru zůstaly patrné.⁶⁹ V roce 1995 bylo dne 3. května zahájeno řízení k obnově pláště karneru, zejména pak barokního epitaфу s Veraikonem (odborné vyjádření Památkového ústavu v Brně ze dne 13. 7. 1995 a závazné stanovisko referátu kultury OkÚ Znojmo č. 384/95 z 22. 9. 1995). Restaurátorský záměr vypracovala ak. mal. Agnieszka Michalowska-Martínková z Třebíče. Dne 13. ledna 2000 bylo zahájeno řízení ve věci obnovy malby fasády, epitaфу na jižní straně chóru a klempířských prvků. Na základě vyjádření PÚ v Brně z 9. února bylo doporučeno restaurovat i i pamětní desku z roku 1805 na nároží kostela a náhrobky kněží před kostelem (závazné stanovisko referátu kultury OkÚ Znojmo č. 107 / 2000 vydáno 27. 3. 2000). Dne 11. června 2003 oznámil odbor pam. péče Městského úřadu Znojmo zahájení řízení ve věci restaurování varhan (vyjádření NPÚ – ÚOP Brno 10. 7. 2003, závazné stanovisko – rozhodnutí č. 406 / 2003 z 3. 7. 2003).⁷⁰ Dne 21. září 2004 udělilo Ministerstvo ČR dotaci ve výši 135 000,- Kč z Programu péče o vesnické památkové rezervace, zóny a krajinné památkové zóny na odvodnění a odvlhčení kostela, sanační omítky a opravu zdiva. Dne 5. listopadu 2004 zahájil odbor pam. péče Městského úřadu Znojmo řízení ve věci opravy krytiny (vyjádření NPÚ – ÚOP Brno 9. 11. 2004, závazné stanovisko – rozhodnutí č. 596 / 2004 z 23. 11. 2004). Dne 22. února 2008 bylo vydáno vyjádření NPÚ – ÚOP Brno k restaurátorské obnově varhan a umělecké výzdoby interiéru kostela v rámci projektu *Tóny baroka - záchrana varhan a umělecké výzdoby kostela ve Vranově nad Dyjí* s doporučením zařadit projekt do fondu finančního mechanismu EFP a Norského finančního mechanismu.

⁶⁹ Od snížení terénu bývalého hřbitova kolem kostela vystupovalo torzo nadzemního zdiva apsidy téměř na povrch. Muselo být alespoň zčásti odkryto už při zemních pracech v roce 1933 - 1934.

⁷⁰ Dle posudku P. Koukala z centrálního pracoviště NPÚ ze dne 10. 6. 2003 varhany zhotovil Josef Silberbauer ze Znojma v roce 1778 (datace doložena nápisem). Původní polychromie (zelené mramorování na křídovém podkladu) byla zjištěna při průzkumu při přípravě restaurátorského záměru D. Micheka z 31. 7. 2003.

DOPORUČENÍ PRO OBNOVU

Kostel Nanebevzetí P. Marie (č. par. 49, k. ú. Vranov nad Dyjí) i karner ve Vranově nad Dyjí jsou zapsány v ÚSKP pod rejstř. č. 27 945/7 – 6905 (karner byl původně evidován pod regionálním č. 6906). Vranov nad Dyjí se nachází v Krajině památkové zóně Vranovsko – Bítovsko. Kostel s karnerem byl postaven asi v první polovině 13. století (před rokem 1259). Poměrně rozsáhlá stavba byla plochostropá s pravoúhle ukončeným kněžištěm. Nad severní, klenutou sakristií ukončenou apsidou se asi nacházela dřevěná věž. Apsida k chóru kostela byla přistavěna ve 14. století. Od konce 17. století až do 70. let 18. století byl chrám postupně barokizován. K výměně krovu nad lodí a k předpokládanému zaklenutí lodi došlo krátce po roce 1696 / 1697 (mýcení stavebního dříví) souběžně se stavbou zámeckého kostela Nejsvětější Trojice, započatou v roce 1698 / 1699. Profilace portálu nového západního vstupu do farního kostela odpovídá současným portálům v zámecké kapli. Projekt barokizace farního kostela vypracoval pro patrona vranovského kostela a tehdejšího majitele panství Michala Jana II. z Althannu (asi 1643 – 1702, od 1780 majitel Vranova) s největší pravděpodobností rovněž Johann Bernhard Fischer z Erlachu, který Vranov osobně navštívil v roce 1694. V přestavbě pokračoval nejstarší syn Heřman Michal z Althannu (přístavba západní věže a úprava sakristie) a po něm poslední z Althannů na Vranově, Michal Josef z Althannu (klenba chóru), za jehož patronátu od roku 1774 byla stavba dokončena.

Na základě předloženého průzkumu doporučuji při opravách stavby :

Průčelí

Z průzkumu vyplynulo, že pozdně románský kostel nebyl omítnutý vně i uvnitř s výjimkou interiéru kněžiště. Podle zprávy z farní kroniky byl kostel bez venkovních omítek možná až do roku 1725. Nasvědčuje tomu i režný líc zastavěné části západního průčelí pozdně románské lodi, který je viditelný ve druhém patře věže přistavěné v letech 1716 / 1717 – 1720. Vnitřek lodi byl zřejmě omítnutý již ve středověku, kdy byla zazděna okna v severní zdi lodi. Při opravách v letech 1933 – 1934 byl snížen terén zvláště na severní straně a kvůli odvlhčení kostela byla otlučena venkovní omítka do blíže neznámé výšky a vyzděn dochovaný sokl u sakristie a později i u lodi. V interiéru byla omítka otlučena přinejmenším na severní stěně do výšky 280 cm. V 18. nebo v 19. století bylo zazděno jedno ze středověkých oken v severní zdi sakristie.

Zda byl ve středověku omítnutý plášť sousedního karneru pozdně románského původu, není známo, stejně jako původ dochované omítky a rozsah novodobých úprav.

V minulých letech byl zpracován restaurátorský záměr na opravu pláště karneru včetně barokní fresky i barokního epitafu na stěně kostelního chóru (A. Michalowska-Martínková, Třebíč). Rovněž bylo zpracováno vyjádření ke stavu omítek a stratigrafii omítkových vrstev na kostele (J. Knor, Brno), které je však velmi zběžné až povrchní a nemůže být východiskem pro koncepci opravy průčelí.⁷¹ Proto by měl být zpracován stratigrafický průzkum omítek na kostele a barevnost a případné barevné členění obnovovaného průčelí provedena podle výsledků průzkumu včetně případné chemicko-technologické analýzy. Na opravených fasádách věže jsou patrné rysy v omítce, které však stávající barevné členění průčelí nerespektuje.

Interiér

Podle nálezu pozdně románské fresky s fragmentem scény Narození Krista na primární vrstvě tenké omítky pod úrovní bývalého plochého stropu kněžiště (nyní nad barokní klenbou) byl presbytář zřejmě již od nejstarších dob omítnutý. Malby se asi nacházejí na všech stěnách, a to po celé jejich výšce. Doporučuji proto věnovat zvýšenou pozornost ochraně omítek v kněžišti. Všem zásahům musí předcházet restaurátorský průzkum. V jižní zdi chóru se zřejmě v místě zpovědnice nacházelo sedile, které může být v případě přesunutí zpovědnice obnoveno. Západní

⁷¹ Viz J. Knor, Restaurátorské vyjádření ke stavu omítek fasád a jejich dochované stratigrafii na kostele Nanebevzetí P. Marie ve Vranově nad Dyjí. Nedat., asi 2000 (uloženo na NPÚ - ÚOP Brno). J. Knor rozlišil na stávající omítce pět barevných úprav. Samotnou omítku datuje na počátek 19. století (kolem 1805 kvůli vazbě na kamennou desku s letopočtem 1805). Osazení desky na nároží nemusí vůbec souviset s uvedeným letopočtem. Starší omítky uvádí na plášti apsidy (barevnost starší vrstvy siena přírodní, mladší šedý tón).

část sakristie s oratoří (?) byla zřejmě dříve přístupná samostatným vstupem z chóru. Otvor se sedlovým záklenkem v tomto místě slouží pro instalaci výdechu ohřátého vzduchu z topení a při případné změně vytápění může být ze strany chóru zaslepen.

Krovy

Prahové vaznice barokního krovu nad sakristií a možná i pozednice jsou v částech při úžlabí střechy na straně lodi i na východní straně u apsidy v dezolátním stavu. Zpracovatel průzkumu není kompetentní posoudit stavebně-technický stav narušených částí krovu.

Terén

Po snížení terénu v letech 1933 – 1934 se zřejmě odstranily navážky a nárůst terénu bývalého hřbitova až na úroveň středověkého terénu v době založení stavby. V roce 1990 bylo za sakristií odkryto zdivo středověké apsidy sakristie, dlažba v apsidě a další zeď neznámé stavby či funkce. Doporučuji zvážit lepší ochranu i prezentování nálezu (vyznačení v dlažbě). Relikty zdiva dnes vystupují téměř na povrch a hrozí poškození mechanickými zásahy i erozí

Náměty pro další průzkum

Při opravě pláště karneru doporučuji věnovat zvýšenou pozornost arkýřovitému výklenku a případné lokální zásahy do omítky využít k průzkumu struktury zdiva a upřesnění původní podoby výklenku a okna s kružbou. U jižního vstupu do kostela doporučuji v předsíni ověřit, zda se ve vstupu nezachoval středověký portál.

PRAMENY

Moravský zemský archiv Brno (MZA Brno)

fond B 16 Moravské místodržitelství – účtárna 1768 – 1923

inv. č. 430 Děkanská matrika Vranov (1804 – 1808)

fond D 9 Stabilní katastr – indikační skici

inv. č. 688, č. mapy 543, kart. 130, skica 1824

inv. č. 689, č. mapy 543, kart. 130, mapa 1873

fond F 97 Velkostatek Vranov nad Dyjí 1500 – 1945

inv. č. 1694 Kostelní účty Vranov 1774 – 1784, 1830

fond E 82 Konsistoř Brno

inv. č. 4874, sign. F 37, kart. 1335 Vranov nad Dyjí 1796 – 1945

inv. č. 12 111, sign. 366, kart. 2637 Vranov nad Dyjí – papírové listiny (č. 1 – 39)
1754 – 1918

inv. č. 15 997, staré ev. č. 1708 – 1711, kart. 5 146 – 5 150 Kostelní účty
1868 – 1947 (bez 1937 – 1944)

Státní okresní archiv Znojmo (SOkA Znojmo)

fond Farní úřad Vranov nad Dyjí (nezpracovaný fond, torzo archivu fary)

Římskokatolická farnost Vranov nad Dyjí

Pamětní kniha (založená zřejmě Kalistou Müllerem, vranovským farářem v letech 1798 – 1816)

Národní památkový ústav – územní odborné pracoviště Brno (NPÚ – ÚOP Brno)

Fototéka

inv. č. 4 652, 38 446, 21 446 M 38/782, 6 909 M 38/338, 6 705 M 38/329, 21 447 M
38/783, 16 391 M 38/693, 15 689 M 38/678, 5 907 M 38/ 336

Spisovna, rejstř. č. 27 945/ - 6905 Vranov nad Dyjí

Archiv restaurátorských zpráv

sign. 844/13 J. Knor, Farní kostel Nanebevzetí P. Marie – Vranov nad Dyjí. Omítky
fasád a jejich dochovaná stratigrafie. Restaurátorský průzkum a záměr. Nedat. (2000).

Archiv Památkového úřadu pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně

kart. 98, Vranov nad Dyjí

LITERATURA

- Bartušek, A.; Kubátová, T. :** Vranov nad Dyjí Státní zámek, město a okolí. Praha 1952.
- Benešovská, K. :** Kostel v Trstěnici u Znojma a otázka funkce tzv. vedlejších prostor středověkých kostelů, *Archaeologia historica* 11, 1986, s. 305 - 311.
- Dehio, G; Ginhart, K. :** Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler in der Ostmark. Band I. Berlin – Wien 1941.
- Dufka, V. :** Opravy církevních památek v zemi Moravsko-slezské v l. 1919 – 1936, *Zprávy památkové péče* 1, 1937, č. 10, s. 7 – 10.
- Dufka, V. :** Význačnější nálezy mincí v zemi Moravsko-slezské v l. 1918 – 1936, *Zprávy památkové péče* 2, 1938, s. 149 - 151.
- Fuchs, F. :** Aus der Geschichte Frains, *Südmährische Rundschau* 36, 1933, č. 50, s. 13, 14; č. 53, s. 13, 14; 37, 1934, č. 4, s. 4; č. 12, s. 11.
- Filip A. :** Moravské dílo Antonia Erhorta Martinelliho. Diplomová práce na FF UJEP v Brně. Brno 1987.
- Grmela, V. :** Kostely a kaple na Vranovsku. Kostelní Vydří 2004.
- Guth, K. :** České rotundy, *Památky archeologické a místopisné* 34, 1925, s. 113 – 188.
- Jokeš, P.; Zouharová – Rychlíková, M. :** Výzkum patrociníí na jihozápadní Moravě, *Časopis Matice moravské* 112, 1993, s. 55 – 76.
- Krsek, I.; Kudělka, Z.; Stehlík, M.; Válka, J. :** Umění baroka na Moravě a ve Slezsku. Praha 1996.
- Houdek, V. :** Moje loňské potulky, *Časopis Vlasteneckého spolku musejního Olomouc* 13, 1896, s. 151.
- Houdek, V. :** Kostnice a farní kostel ve Vranově u Znojma, *Method* 24, 1898, s. 6 – 7.
- Hrudička, A. :** Topografie diecese brněnské. Brno 1908.
- Janíček, K. :** Vranov nad Dyjí. Libice nad Cidlinou – Brno 2003.
- Kudělka, Z. :** Románská architektura na Moravě. In : R. Chadraba; J. Krása (eds), *Dějiny českého výtvarného umění I/1. Od počátků do konce středověku*. Praha 1984, s. 74 – 91.
- Kudělka, Z. :** Vícenický karner. O funkci některých sakrálních prostor na Moravě ve 13. století. In : J. Sedlář (ed.), *Uměleckohistorický sborník*. Brno 1985, s. 161 - 171.
- Leisching, J. :** Ein Werk Johann Bernhard Fischers von Erlach in Brünn, *Mittheilungen des mährischen Gewerbe – Museums in Brünn* 15, 1897, č. 1 – 7, s. 2n.
- Paukert, V. :** Románské karnery na Moravě. Disertační práce na FF UJEP v Brně. Brno 1976.
- Peřinka, F. V. :** Vranovský okres. *Vlastivěda moravská*. Brno 1906.

- Pittner** : Die Geschichte der Herrschaft Frain und Neuhäusel. In : A. Vrbka (ed.), Bausteine zur Heimatkunde des Joslowitzer Ländchens. Znaim 1924, s. 121 – 167.
- Prokop, A.** : Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung. Band I.; Band III. Wien 1904.
- Radová – Štiková, M.** : Sakristie s apsidou vesnických farních kostelů. In : J. Krása (ed.), Umění 13. století v českých zemích. Příspěvky z vědeckého zasedání 12. – 14. 12. 1981 v Praze. Praha 1983, s. 256 n.
- Richter, V.** : O účelu československých rotund, Český časopis historický 42, 1936, s. 237 – 285; 453 – 483.
- Samek, B.** : Vranov nad Dyjí (okr. Znojmo), farní kostel P. Marie. In : Výzkum románské architektury na Moravě II (K výzkumnému úkolu státního plánu A VIII-4-13/1-3), SPFFBU 30, řada F 25, 1981, s. 55 – 62.
- Samek, B. (ed.)** : Sál předků na zámku ve Vranově nad Dyjí. Brno 2003.
- Sommer, J.** : Gotické kostely s obrannými zařízeními na českém venkově. In : Sborník Kruhu přátel Muzea hlavního města Prahy 1, 1988, s. 195 - 200.
- Sommer, J.** : Poznámky k typologii, konstrukci a provozu gotických venkovských kostelů v Čechách I., Časopis Společnosti přátel starožitností (Muzejní a vlastivědná práce) 107, 1999, s. 1 - 14.
- Sterz, A.** : [Der Taufstein zu Frain], Mittheilungen der k. k. Zentral – Kommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, Neue Folge 18, 1892, s. 181.
- Varhaník, J.** : Středověký vesnický kostel jako refugium, Archaeologia historica 24, 1999, s. 313 - 317.
- Vrbka, A.; Wisnar, J.** : Heimatskunde des politischen Bezirkes Znaim. Heft 2. Znaim 1898 – 1899.
- Wolný, G.** : Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften. II. Abtheilung. Brünn Diöcese. Band IV. Brünn 1861.

ZNALECKÝ POSUDEK

č. 345-12/04

na dendrochronologické datování krovu
kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Vranově nad Dyjí, kraj Jihomoravský

Posudek si vyžádal: Římskokatolická farnost ve Vranově nad Dyjí
Náměstí 20, 671 03 Vranov nad Dyjí

Účel posudku: dendrochronologické datování
dřevěných konstrukcí krovu

Posudek vypracoval: Ing. Josef Kyncl
Eliášova 37, 616 00 Brno

Posudek obsahuje 5 stran textu a 2 strany příloh, předává se ve 2 vyhotoveních

2004

1. Úvod

Náplní tohoto znaleckého posudku je dendrochronologické datování dřevěných součástí objektu. Ukáží-li se jejich letokruhové řady spolehlivě synchronizovatelné s absolutně datovanou standardní letokruhovou chronologií, je výsledkem absolutní odatování jednotlivých letokruhů zkoumaných dřevěných stavebních prvků. Pokud je zjištěn podkorní letokruh, pak je jeho datace rokem skácení stromu, použitého ke zhotovení konstrukčního prvku. Rok smýcení stromu ovšem nemusí být totožný s rokem výstavby stavební konstrukce.

Obsahem tohoto znaleckého posudku je dendrochronologický rozbor dřevěných konstrukcí krovu nad lodí a presbyteriem kostela Nenebevzetí Panny Marie ve Vranově nad Dyjí, kraj Jihomoravský. Odběr vzorků vrty provedl dne 29.7.2004 znalec. Lokalizace všech zpracovaných prvků je zřejmá z tabulky v příloze tohoto znaleckého posudku.

2. Zpracovaný materiál, druhová příslušnost, nomenklatura

Odebrány a zpracovány byly vzorky ze 7 trámů jako vývrty Presslerovým vrtákem. Vzorky byly podrobeny druhovému určení. Zjištěno bylo výlučně dřevo jedle. Přehled zpracovaného materiálu z hlediska jeho označení, lokalizace v objektu, druhové příslušnosti a výsledku dendrochronologického rozboru je obsahem tabulky v příloze. V tomto znaleckém posudku je použita čtyřznaková nomenklatura vzorků. Číslo vzorků jsou jejich jmény v databázi znaleckého pracoviště a v dendrochronologické databázi ČR, Botanický ústav AVČR v Průhonicích.

3. Metoda zpracování dat

Bylo použito standardních metod chronologie šířek letokruhů, popsanych mj.: COOK & KAIRIUKSTIS 1990, SCHWEIN-GRUBER 1983. Tyto metody zahrnují:

- ▮ měření šířek letokruhů a verifikaci dat
- ▮ relativní synchronizaci v rámci objektu (resp.oblasti) a druhu dřeviny
- ▮ pokus o absolutní datování pomocí synchronizace se standardní chronologií.

Jako postup zpracování vstupních dat i vlastního datování na bázi synchronizace se standardní chronologií byl použit systém PAST (KNIBBE 2000, autorizace: číslo licence P32/700-SR7). Systém zpracování vstupních dat zahrnuje verifikaci dat, relativní synchronizaci a sumarizaci synchronních elementů. Systém datování zahrnuje synchronizaci se standardem. Při použití tohoto systému je míra podobnosti porovnávaných řad resp. chronologií nezávisle posuzována pomocí několika statistických charakteristik, a to:

1. Pomocí korelačního koeficientu s posouzením spolehlivosti výsledku využitím t-testu. Předtím je datovaná řada podrobena jednak Baillie-Pilcherově transformaci – tabelována je hodnota t-testu t_B , a rovněž Hollsteinově transformaci – tabelována je hodnota t-testu t_H . Ve výsledcích je tabelována hodnota t-testu, nikoli hodnota korelačních koeficientů r , r_B , r_H .
2. Pomocí koeficientu shody (procenta souběžností), rovněž s posouzením výsledku s využitím t-testu. V tomto případě je využito kritických hodnot t-rozdělení tabelovaných: WALPOLE & MYERS 1990. Ve výsledcích je tabelována hodnota koeficientu a a jí příslušná hodnota T-testu t_a .

Za kritickou hladinu spolehlivosti je položeno $\alpha=0,0005$ (riziko nahodilé koincidence znaků na nichž je datování založeno činí 0,05%, znak **), resp. $\alpha=0,005$ (riziko 0,5%, znak *). V případě podkritické hodnoty T je datace deklarována jen jako hypotetická, je-li vůbec uvedena. Posouzení spolehlivosti je nutnou a neoddělitelnou součástí výsledku.

Korelační koeficient r a k němu příslušná hodnota t-testu jsou formulovány:

$$r = \pm \frac{\sum (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x_i - \bar{x})^2 \sum (y_i - \bar{y})^2}} \quad t_r = |r| \cdot \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}}$$

kde x_i, y_i jsou hodnoty porovnávaných řad X, Y ve zkoumané poloze.

Koeficient shody (procento souběžností) g a k němu příslušná hodnota t-testu jsou formulovány:

necht' $d_i = (x_{i+1} - x_i)$; když $d_i > 0$, pak $a_{ix} = +0,5$

když $d_i = 0$, pak $a_{ix} = 0$

když $d_i < 0$, pak $a_{ix} = -0,5$

pro dvě porovnávané řady X, Y platí:

$$a = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^{n-1} |a_{ix} + a_{iy}| \quad t_a = |b| \cdot \sqrt{\frac{n-2}{1-b^2}}; \text{ kde } b = \frac{a}{50} - 1$$

indexy ix, iy jsou přiřazeny intervalu mezi dvěma po sobě následujícími letokruhy x_{i+1}, x_i a y_{i+1}, y_i porovnávaných řad X, Y ve zkoumané poloze.

Vysvětlivky symbolů použitých ve vzorcích a dále v tabulkách v textu:

$(n_1; n_2)$ časové rozpětí překrytí dvou srovnávaných letokruhových řad

n hodnota překrytí (počet intervalů, = počet let minus 1)

a koeficient shody (procento souběžností)

r korelační koeficient

t_a hodnota t-testu vztahující se ke koeficientu shody

t_r hodnota t-testu vztahující se ke korelačnímu koeficientu

t_B totéž, u řady po Baillie-Pilcherově transformaci

t_H totéž, u řady po Hollsteinově transformaci

d kombinované hodnocení (a, t_B, t_H)

** za hodnotou t : $\alpha \leq 0,0005$ (spolehlivost alespoň 99,95%)

* za hodnotou t : $\alpha \leq 0,005$ (spolehlivost alespoň 99,5%)

beze znaku za hodnotou t : $\alpha > 0,005$ (spolehlivost nižší než 99,5%)

() hodnoty t v závorce: $\alpha > 0,01$ (spolehlivost nižší než 99%)

Standardní chronologie použité pro absolutní odatování letokruhových řad (Kyncl & Kyncl 1995, 1998, 1999, 2000), symboly z databáze zde použity v tabulkách a grafech.

- Standardní chronologie jedle Moravy. Symbol v databázi a tabulkách: *jedle-mo03*

4. Výsledky

4.1 Verifikace a relativní synchronizace

Pokus o vzájemnou relativní synchronizaci letokruhových řad v rámci druhu dřeviny přinesl výsledky:

4.1.1.

Letokruhové řady *c518*, *c519*, *c520*, *c521*, *c522* (vazné trámy krovu nad lodí kostela) tvoří synchronní homogenní soubor. Prvek *c518* nese znaky podkorního letokruhu. Všechny ostatní prvky mají relativní dataci posledního letokruhu starší. Letokruhové řady byly po vzájemné synchronizaci sumarizovány a vytvořily sumární letokruhovou řadu. Bylo jí přiděleno jméno *c50AB* (viz graf v příloze).

4.1.2

Letokruhové řady *c523*, *c524* (vazné trámy krovu nad presbyteriem) se nepodařilo vzájemně synchronizovat, a to pro nedostatečné překrytí. Proto byly dále zpracovávány samostatně. U vzorku *c524* následují za posledním měřeným letokruhem řady ještě 4 již neměřitelné letokruhy. Poslední z nich je pravděpodobně letokruhem podkorním.

4.2 Absolutní datování

Pokus o absolutní dataci srovnáním se standardními chronologiemi přinesl výsledek:

<i>srovnávaná řada</i>	<i>c50AB</i>	<i>c524</i>
<i>srovnávací řada</i>	<i>jedle-mo03</i>	
$(n_1; n_2)$	(1581; 1696)	(1669; 1765)
<i>n</i>	116	97
<i>a</i>	79,7 %	70,1 %
<i>t_a</i>	7,88**	4,28**
<i>t_B</i>	11,27**	5,21**
<i>t_H</i>	12,33**	5,20**
<i>d</i>	351	105
<i>t_{0,005}</i>	2,62	2,63
<i>t_{0,0005}</i>	3,38	3,40
<i>odkaz</i>	graf 1	graf 2

Poslední letokruh řady *c50AB* byl odatován 1696, řady *c524* 1765. Datování je spolehlivé. Řadu *c523* není možno datovat pro nedostatečný počet letokruhů.

5. Souhrn a závěry (tab. v příloze 1)

Ze souboru trámů, tvořících krov hambalkové konstrukce, byly vzorky odebrány z vazných trámů, protože ty tvoří u krovů třeba dodatečně opravovaných výměnou některých prvků vždy tu nejstarší část, původní pro celý krov. V rámci celého krovu byl zjištěn všeobecný nedostatek rohových oblin, spolehlivě signalizujících přítomnost podkorního letokruhu, datujícího rok skácení stromu. Vzorky byly odebrány v místech, kde skosení rohu dávalo jistou naději, že jde o podkorní letokruh. Jeho spolehlivé identifikaci však bránilo povrchové narušení dřeva („ošlapané“ rohy). Jediným prvkem se spolehlivějšími znaky podkorního letokruhu byl 2. vazný trám krovu nad lodí kostela (c518).

Z krovu nad lodí kostela bylo zpracováno 5 vazných trámů. Datace jejich posledních letokruhů (1660, 1665, 1668, 1675, 1682, 1696) při zcela jednotné konstrukci krovu ukazuje, že kromě zmíněného 2. vazného trámu nejde o podkorní letokruhy. Podkorní letokruh zmíněného vzorku vykazuje ukončenou tvorbu letního dřeva. Strom byl tedy kácen někdy mezi podzimem roku 1696 a jarem roku 1697. Všechny zpracované vzorky vykazují vysoký stupeň shody poukazující na jednotný původ, pokud jde o stanoviště („pocházejí z téhož lesa“). Byly tedy asi i těženy současně se vzorkem c518.

Z krovu nad presbytářem kostela byly zpracovány 2 vazné trámy. Z nich jeden se ukázal nezpracovatelným pro nedostatečnou délku letokruhové řady, u druhého (c524) byl poslední měřitelný letokruh odatován 1765, za ním následují 4 již neměřitelné letokruhy. Poslední zjištěný letokruh tedy nese dataci 1769. Vzorek byl odebrán na oblině, která je asi (pokud nedošlo k odloupení dřeva) podkorním letokruhem. V tom případě byl strom kácen roku 1769 nebo počátkem roku následujícího.

Rok stavebního použití dřeva (realizace stavby) obvykle není totožný s rokem kácení stromů. V době baroka bylo obvyklé smýcené kmeny skladovat (nechat prosýchat) dva až tři roky před stavbou.

Statistické parametry datací (tab. v textu) ukazují, že datování je spolehlivé.

V Brně dne 04. 08. 2004

Texty ke grafické příloze:

Graf 1: Letokruhové řady v poloze absolutní datace. Shora dolů:

c519, c518, c522, c520, c521,
sumární řada c50AB
standardní chronologie jedle Morava
standardní chronologie jedle ČR

Graf 2: Letokruhová řada c524 v poloze absolutní datace. Shora dolů:

c524
standardní chronologie jedle Morava
standardní chronologie jedle ČR

Ve znaleckém posudku použitá literatura a prameny:

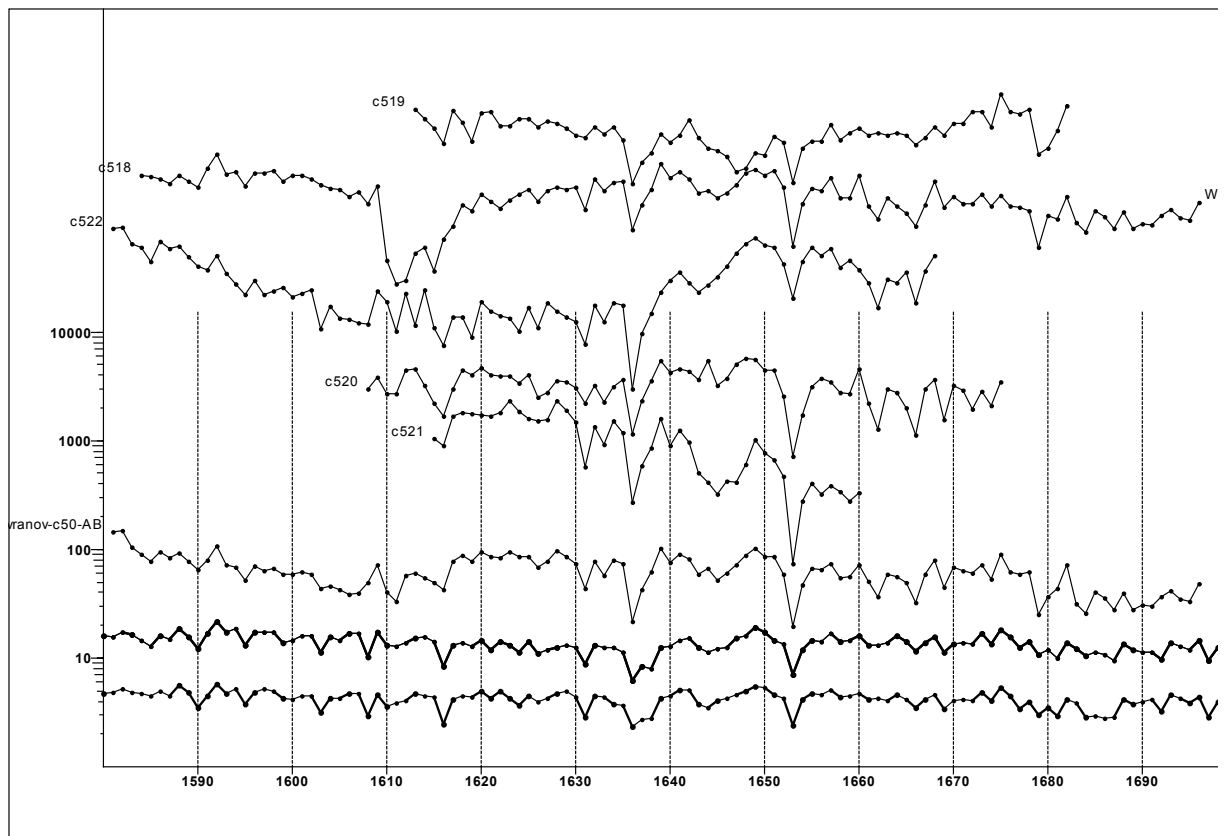
- COOK E.R., KAIRIUKSTIS L.A. (eds.,1990): Methods of dendrochronology. Kluwer Acad. Publ., Dodrecht - Boston - London.
- ECKSTEIN, D. (1984): Dendrochronological dating. ESF, Hamburg
- KNIBBE, B. (2000): PAST 32. Personal analysis system for tree-ring research, Build 700, Wien, © by SCIEM, 2000.
- KYNCL, J.(1998): Zásady pro odběr dendrochronologických vzorků. Zprávy památkové péče 58(4): příl. XL.
- KYNCL, J. (1999): Dendrochronologie – výsledky roku 1997. Zprávy památkové péče 59(2): příl. I-VI.
- KYNCL, J., DOBRÝ, J. (2000): Dendrochronologie – Botanický ústav Akademie věd ČR a přidružená pracoviště, výsledky let 1998 a 1999. Zprávy památkové péče 60(5): příl. IV-LII.
- KYNCL, J., KYNCL, T. (1995): Dating of historical fir (*Abies alba*) wood in Bohemia and Moravia. Dendrochronologia (Ve-rona, Italy) 14:237-240.
- KYNCL, J., KYNCL, T.: (1998): Současný stav standardních chronologií jehličnanů v České republice. Zprávy památkové péče 58(4): příl. XXIX-XXXII.
- KYNCL, J., KYNCL, T. (1999): Standardchronologien der Nadelgehölze. Gegenwärtiger Bearbeitungsstand in Böhmen und Mähren. In: L. Poláček und J. Dvorská (Hrsg.): Probleme der mitteleropäischen Dendrochronologie und naturwissen-schaftliche Beiträge zur Talaue der March. Internationale Tagungen in Mikulčice, Archeol. Inst. AVČR Brno 5: 79-84.
- KYNCL, J., KYNCL, T. (1999): Dendrochronologie Českého Krumlova a okolí. Průzkumy památek 6(2):138-142.
- KYNCL, T. (1999): Dendrochronologické datování dřeva jako součást průzkumu historických staveb v České republice. In: L. Reinprecht (ed.): Rekonštrukcia a konzervácia historického dreva '99. Technická univerzita vo Zvolene, Zvolen 1999, s. 15-20.
- SCHWEINGRUBER, F.H. (1988): Tree rings. Basics and applications of dendrochronology. Kluwer, Dodrecht.
- SCHWEINGRUBER, F.H. (1990): Anatomie europäischer Hölzer. Paul Haupt, Bern.
- SCHWEINGRUBER, F.H. (1992): Baum und Holz in der Dendrochronologie. 2. Ausgabe. EFWSL, Birmensdorf.
- WALPOLE R.E., MYERS R.H. (1990): Probability and Statistics for Engineers and Scientists. Table A.4: Critical values of the t-distribution. Macmillan Publ. Co., New York.

Přílohy: 1 tabulka a 2 grafy

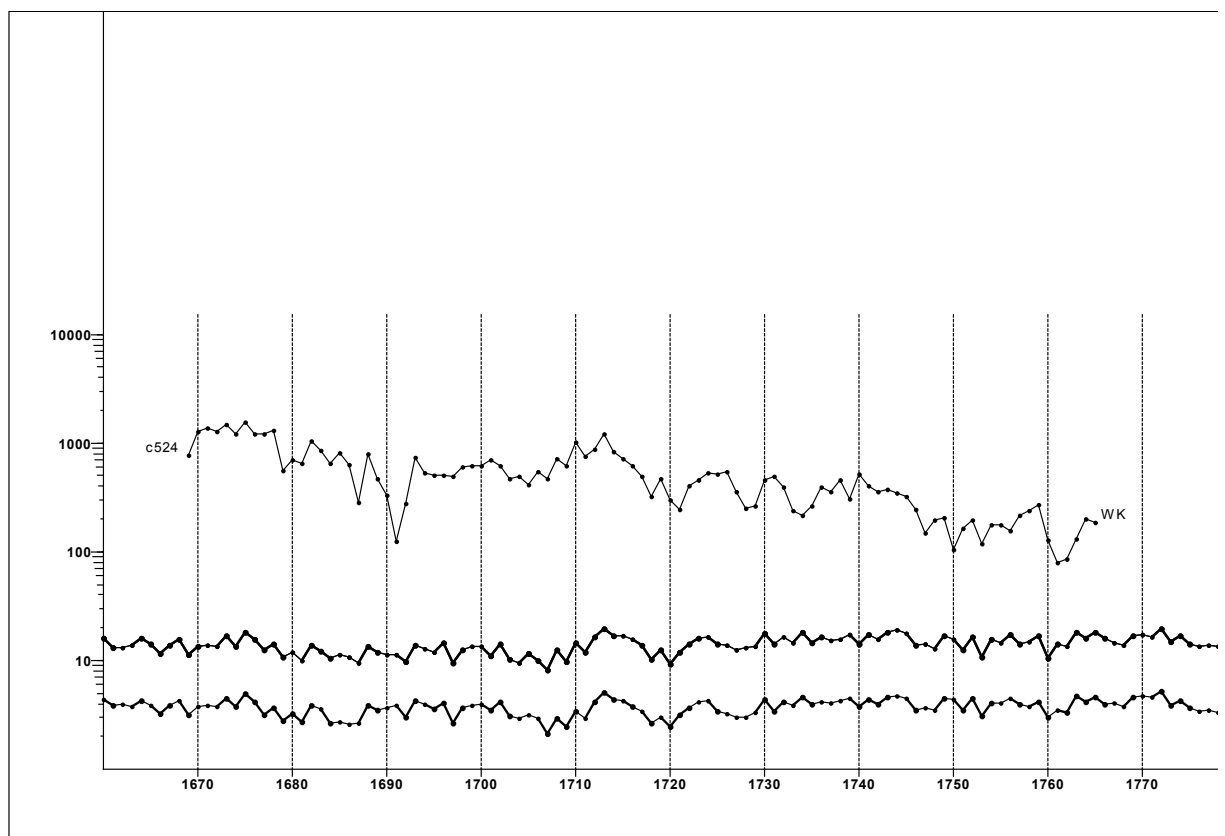
ZNALECKÁ DOLOŽKA

Znalecký posudek jsem podal jako znalec jmenovaný rozhodnutím ministra spravedlnosti České republiky ze dne 8. 9. 1995 č.j. ZT 1480/95 pro základní obor Technické obory (různé) se specializací Dendrochronologické datování a druhové určování dřeva.

Znalecký úkon je zapsán pod pořadovým číslem =345= znaleckého deníku. Znalečné a náhradu nákladů (náhradu mzdy) účtuji podle připojené likvidace na základě dokladů číslo 345-12/04

Graf 1

Graf 2

objednal	
adresa	Římskokatolická farnost, Náměstí 20, 67103 Vranov n.D.
telefon	
e-mail	
číslo listu	

kraj / okres	JM
obec	Vranov nad Dyjí
ulice, č.or.	
číslo popisné	
objekt	kostel Nanebevzetí Panny Marie

č. ZP	345-12/04
č. souboru	c50
zpracoval	J. Kyncl
datoval	J. Kyncl

č.	značka	tloušťka cm	délka cm	WK	konstrukce	popis prvku	počet letokr.	posled. letokr.	číslo vzorku	dřevina	rok skácení
c518					krov nad lodí (číslování od SZ, tj. od věže)	2. vazný trám	113	1696		jedle	1696 / 97
c519						3. vazný trám	70	1682		jedle	
c520						5. vazný trám	68	1675		jedle	
c521						6. vazný trám	46	1660		jedle	
c522						7. vazný trám	88	1668		jedle	
c523					krov nad presbyteriem (číslování od SZ)	2. vazný trám	34	--		jedle	
c524						1. vazný trám	97	1765		jedle	
c50AB					c518 + c519 + c520 + c521 + c522		116	1696		jedle	

Zpráva č. 438-15/08

o dendrochronologickém datování dřevěných konstrukčních prvků
farního kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Vranově nad Dyjí,
okr. Znojmo, kraj Jihomoravský

Posudek si vyžádal: PhDr. Pavel Borský, Šrámkova 9, 638 00 Brno

Posudek vypracoval: Ing. Josef Kyncl, Eliášova 37, 616 00 Brno

Zpracovaný materiál: 4 řezy a 1 vrt dodané objednatelem, dle tabulky.

Metoda zpracování: synchronizace se standardními chronologiemi, programový systém PAST.
Popis metody: KYNCL, J.: Dendrochronologické datování krovů. In: Jan Vinař a kol.: Historické krovky II. Grada, Praha, 2005, str. 156-186.

Použitá standardní chronologie: standardní chronologie jedle pro Moravu *jedle-mo* a standardní chronologie borovice pro Moravu *bor-mo*.

Výsledky:

Pokus o relativní synchronizaci vedl ke zjištěním:

- všechny jedlové prvky jsou synchronní vzájemně i se dřívě zpracovanými prvky z krovu nad lodí. Jejich sumarizací spolu nimi byla vytvořena sumární řada *c50vranovAB*.
- borový prvek *d295* zpracován samostatně
- dubový prvek *d298* je nezpracovatelný pro nedostatečnou délku letokruhové řady

Pokus o absolutní dataci sumární řady porovnáním se standardní chronologií vedl k výsledkům s hodnotami spolehlivé datace:

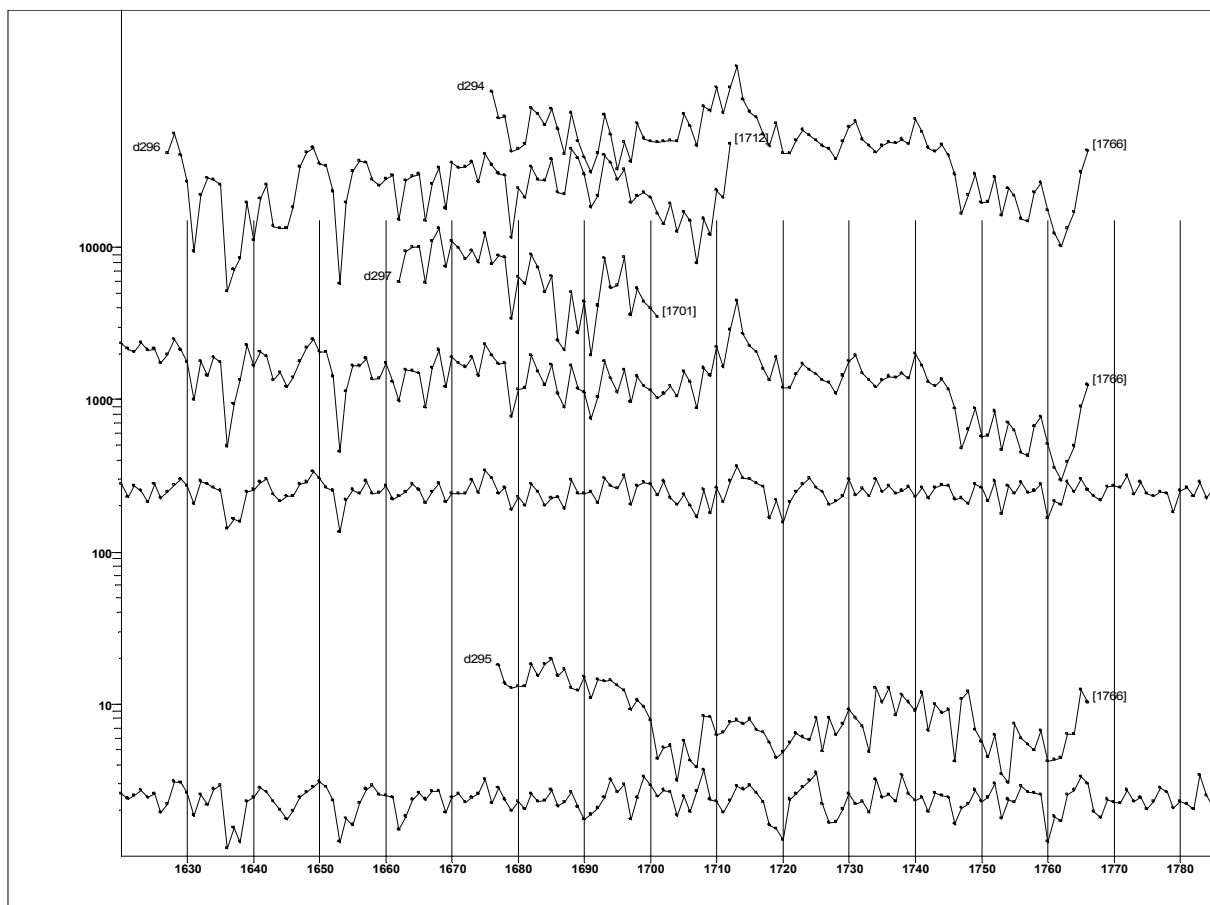
<i>srovnávaná řada</i>	c50vranovAB	d295
<i>srovnávací řada</i>	jedle-mo	bor-mo
$(n_1; n_2)$	(1581; 1766)	(1677; 1766)
n	186	90
a	76,3 %	73,9 %
t_a	8,39**	5,11**
t_B	12,40**	6,35**
t_H	13,11**	6,34**
$t_{0,005}$	2,60	2,63
$t_{0,0005}$	3,32	3,41
<i>odkaz</i>	graf	

Závěry:

Zjištěny dva časové horizonty těžby zdrojového dřeva:

- léto 1767: oba vazné trámy krovu nad presbytářem,
- zima až jaro 1712 / 1713: trámový věnec na apsidě téhož krovu a snad i podpěra pod horní vaznicí krovu nad sakristií (1701+, ulomeno podkoří).

Dubový kůl lešení je pro nedostatečnou délku letokruhové řady nedatovatelný. Vykazuje na části svého povrchu zuhelnatění, stopu požáru.

Graf:

Nahoře jedlové řady (4. shora: *c50vranovAB*, 5. shora: *jedle-mo*)

Dole borové řady (7. shora: *bor-mo*)

objednal	PhDr. Pavel Borský,CSc.
adresa	Šrámkova 9, 638 00 Brno
telefon	774 402 983
e-mail	pavel.borsky@worldonline.cz
datum odběru	září 2008

kraj / okres	Jihomoravský / Znojmo
obec	Vranov nad Dyjí
ulice (orientační číslo)	
číslo popisné	
objekt	farní kostel Nanebevzetí Panny Marie

číslo ZP	438-15/08
číslo souboru	c50
zpracoval	P. Borský
datoval	J. Kyncl

zpūs. oprac.	znač- ka	tlouš. cm	délka cm	konstrukce	popis prvku	WK	odběr. číslo	číslo vzorku	dřevina	počet letokr./bél	poslední letokruh	datace smýcení
				krov nad presbytářem	vazný trám 1	+	1	d294	jedle	91	1766	1767 L
					vazný trám 2	+	2	d295	bor	90	1766	1767 L
					trámový věnec na apsidě	+	3	d296	jedle	86	1712	1712 / 13
				krov nad sakristií	podpěra pod horní vaznicí	(+)	4	d297	jedle	40+	1701	1701+
				západní štít lodi	lešeňový kůl	+	5	d298	dub	12/4	---	

vranov-c50-AB	c518 + c519 + c520 + c521 + c522 + d294 + d296 + d297	186	1766
---------------	---	-----	------

LEGENDA

Stavební vývoj

1. polovina 13. století (před 1259), hypoteticky fáze I
prostory značena terčem

1. polovina 13. století (před 1259) , hypoteticky fáze II

14. století
prostory značeny terčem

kolem 1697
prostory značeny terčem

1716 /1717 – 1720 (věž)
prostory značeny terčem

1778 klenba chóru, schodiště na kruchtu a starší, blíže neurčené úpravy z 18. století chóru a sakristie
prostory značeny terčem

20. století

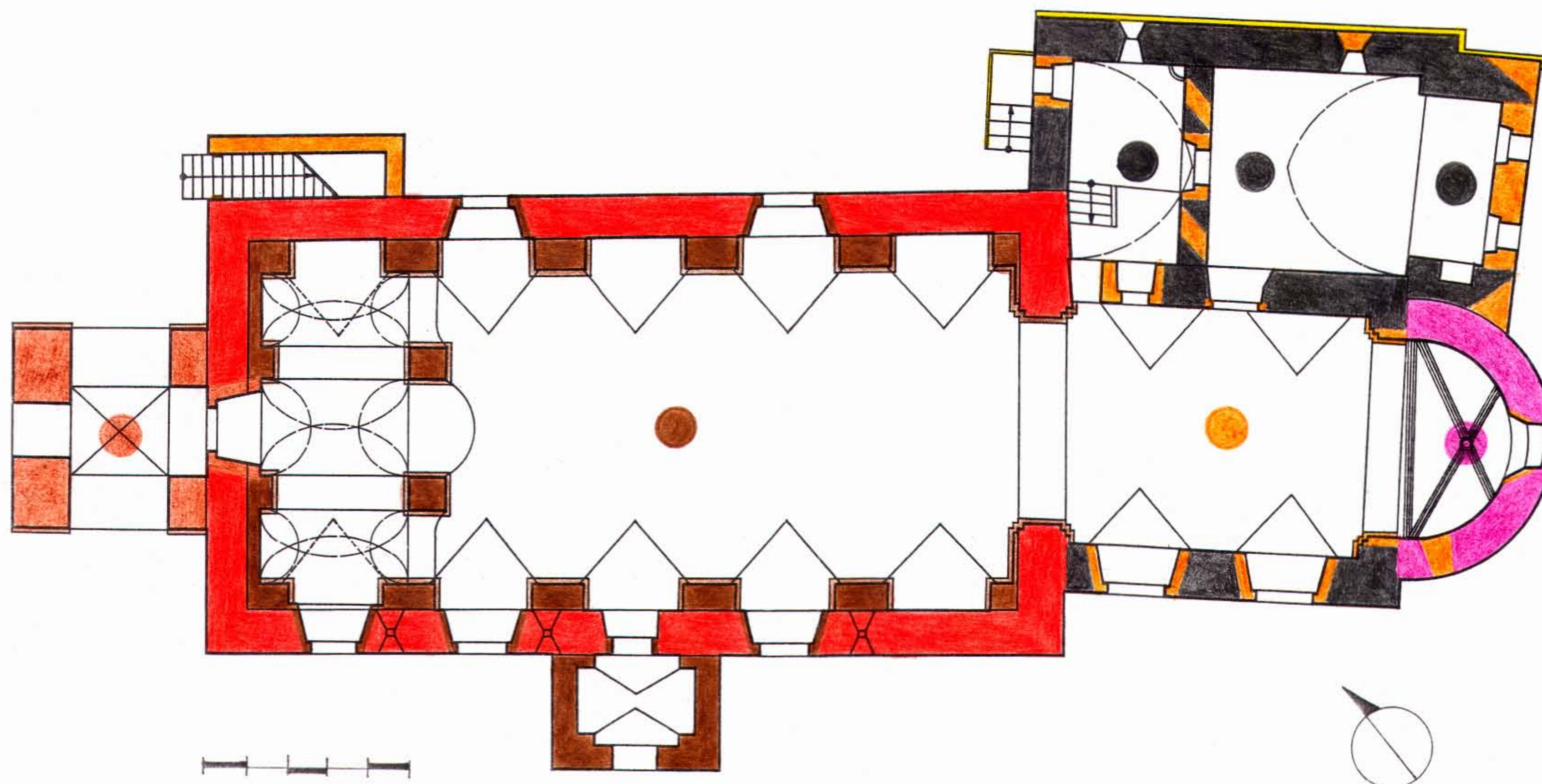
Architektonický rozbor

nutno zachovat
prostory značeny modrým terčem, průčelí modrou čarou

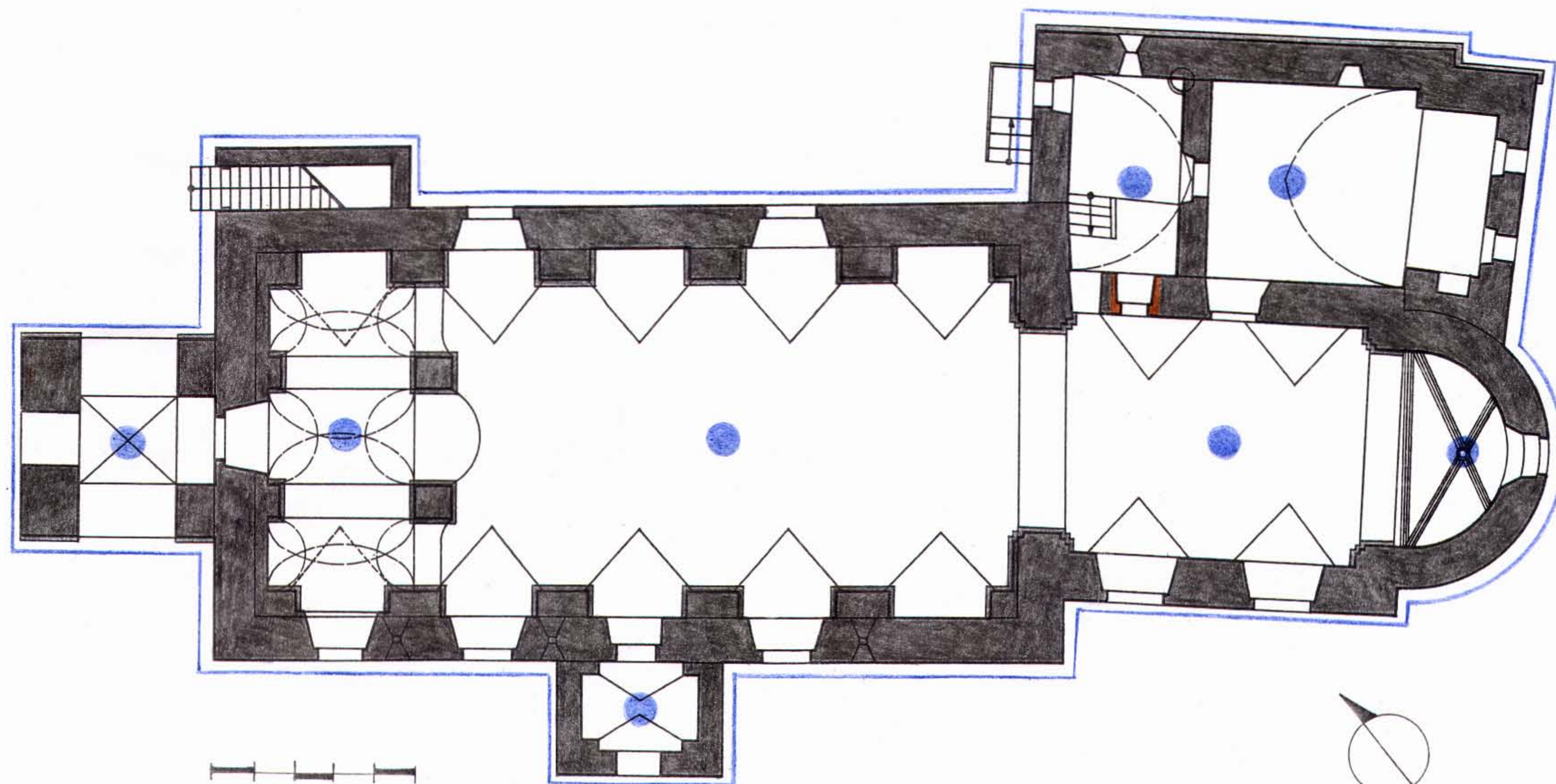
možno odstranit

Zaměření : ing. arch. Hýzler, asi 60. léta 20. století
plánový archiv Semináře dějin umění FF MU v Brně

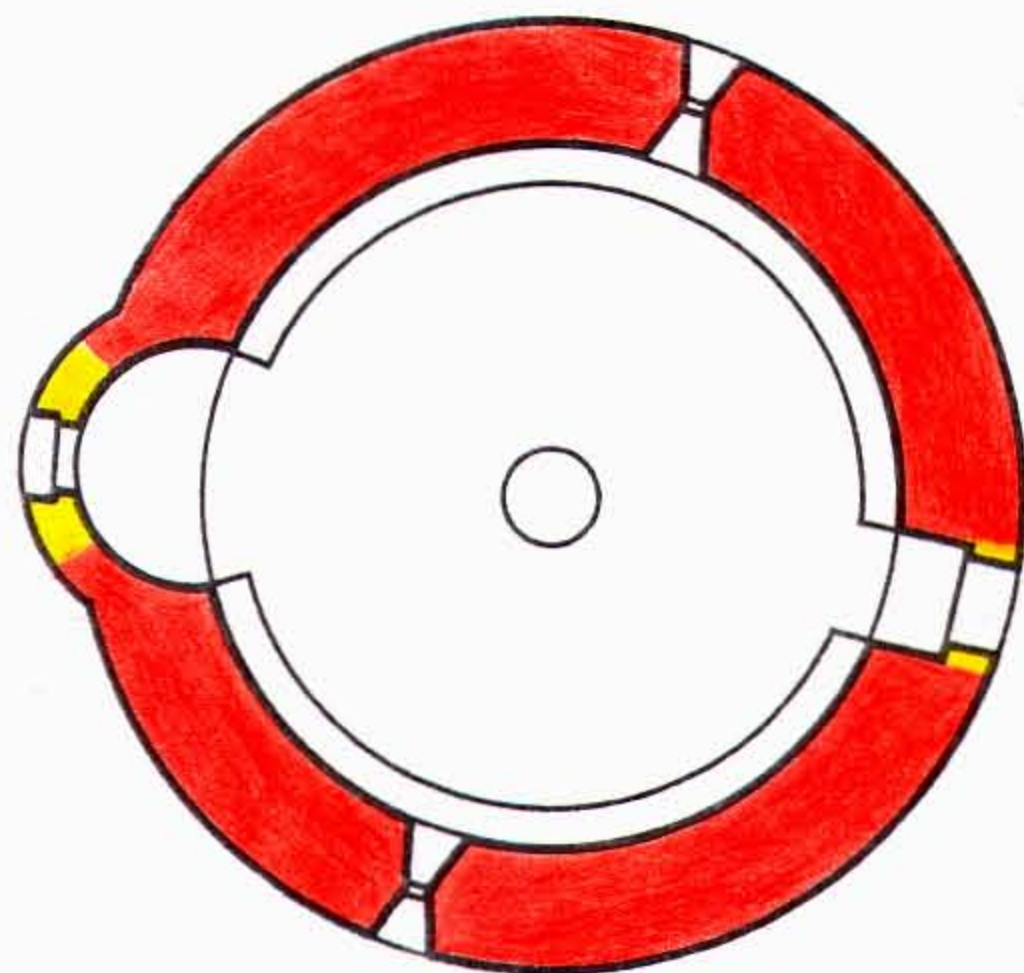
STAVEBNÍ VÝVOJ

M 1 : 75

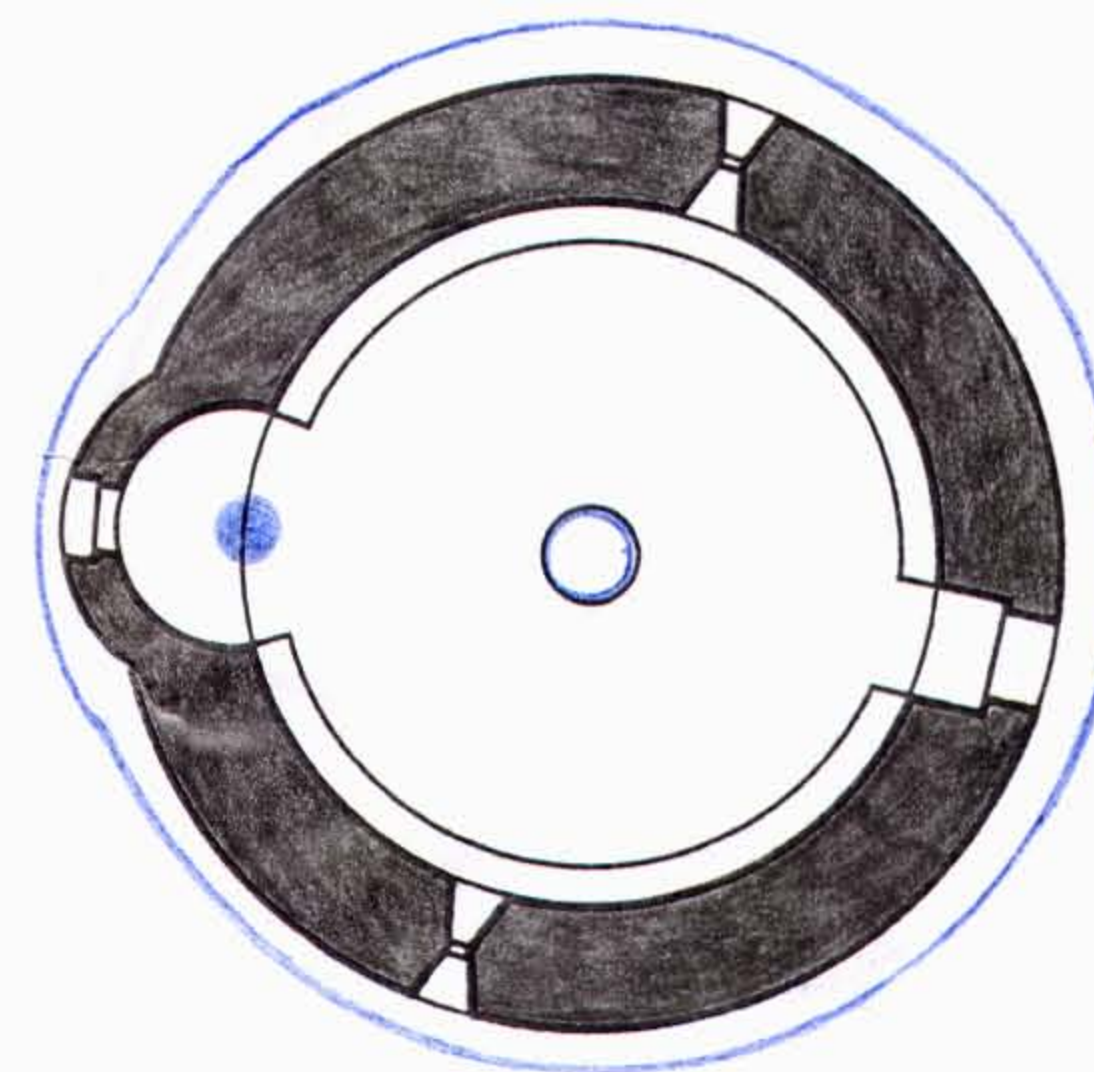

ARCHITEKTONICKÝ ROZBOR

M 1 : 75

STAVEBNÍ VÝVOJ - KARNER M 1 : 100

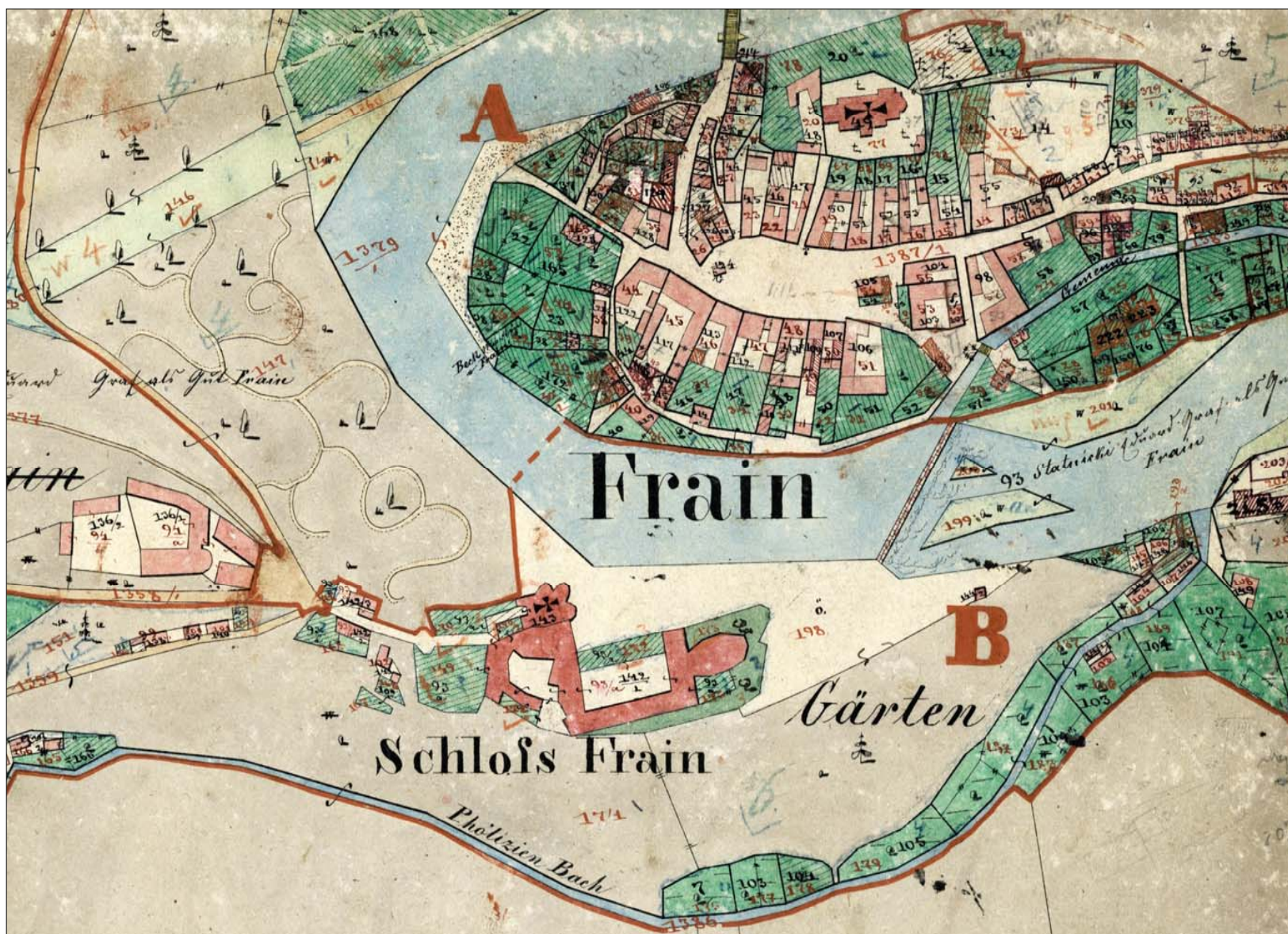
ARCHITEKTONICKÝ ROZBOR M 1 : 100

Zaměření : ing. arch. Hýzler, asi 60. léta 20. století
 plánový archiv Semináře dějin umění FF MU v Brně

Vranov nad Dyjí na mapě tzv. I. vojenského mapování Moravy z let 1764 – 1768. Výřez z mapového listu.

Vranov nad Dyjí na indikační skice mapy stabilního katastru z roku 1824 (výřez). MZA Brno, D 9, inv. č. 688, č. mapy 543, kart. 130.

Vranov nad Dyjí na reambulované katastrální mapě z roku 1873 (výřez). Za kostelem zakreslen rozšířený hřbitov. MZA Brno, D 9, inv. č. 689, č. mapy 543, kart. 130.

Celkový pohled na Vranov od severu. F. B. Werner, nedat. (po 1740). Převzato z : B. Samek (ed.), 2003, s. 31. Veduta zachycuje podobu kostela po první etapě barokní přestavby. Kostel je vyobrazen s raně barokní střechou nad lodí (dendrochronologická datace krovu 1696 / 1697) a s novou západní věží z let 1716 - 1720. Tvar a velikost oken neodpovídá ani středověkému, ani dochovanému baroknímu stavu. Na jihovýchodním nároží je snad naznačeno kvádrování nebo lizéna. Nad chórem zakreslil vedutista výrazně nižší střechu. Středověký krov nad závěrem chrámu byl nejprve kolem roku 1713 (dendrochronologická datace zbytku trámového věnce nad závěrem 1712 / 1713) nahrazen krovem, který nesl střechu, jejíž výška i sklon se příliš nelišily od střechy středověké. S touto střechou souvisí otisk na východním štítě pozdně románské lodi i omítka barokního charakteru, utažená dřevěným hladítkem. Střecha nad chórem nebyla v této době spojena s tehdy ještě samostatnou střechou sakristie. Kolem roku 1767 (dendrochronologická datace vazných trámů 1767 a snad i 1769 / 1770) byl tento krov nahrazen dochovaným krovem vysoké střechy překrývajícím chór i sakristii kostela.

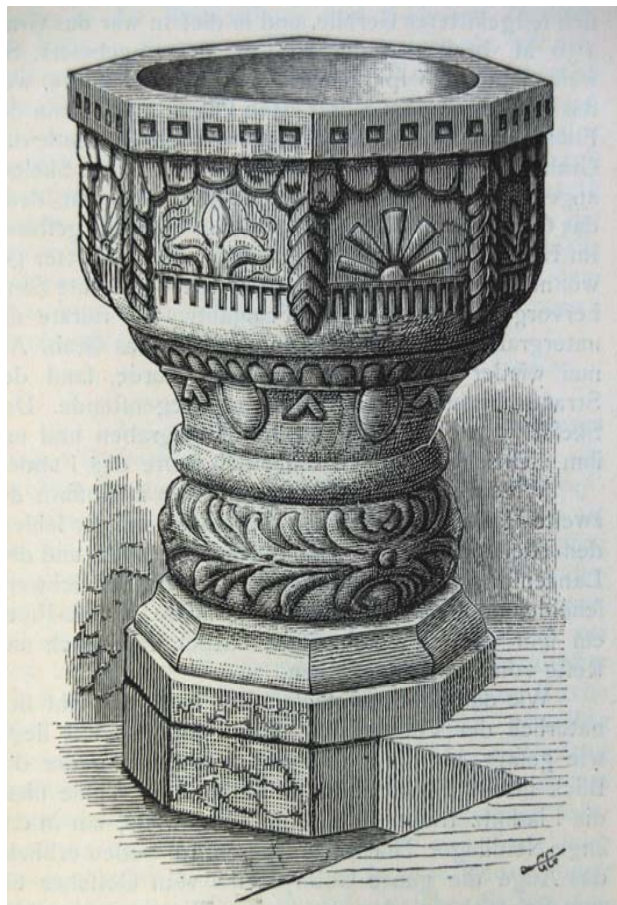
Pohled na Vranov (výřez s kostelem). Sign. Josef Doré; dat. 1853. Státní zámek Vranov nad Dyjí.

Celkové pohledy na Vranov s kostelem Nanebevzetí P. Marie. Nahoře nedatovaná fotografie asi z konce 19. století, vložená do farní kroniky. Na pohledu od jihu je patrný starý vstup do areálu kostela s farou a ohrazení zrušeného hřbitova. Dole nedatovaná fotografie asi z roku 1936. NPÚ – ÚOP Brno, fototéka, inv. č. 5 907 M 38/336, č. neg. 3904.

Kostel Nanebevzetí P. Marie. Interiér. Nedatované fotografie zachycují asi stav po opravě v roce 1936. NPÚ – ÚOP Brno, fototéka, inv. č. 6 909 M 38/338, č. neg. 28 625, 6 705 M 38/329, č. neg. 2 776, 21 447 M 38/783, č. neg. 2 775.

Kostel Nanebevzetí P. Marie. Dne 8. 10. 1891 zaslal konzervátor A. Sterz Centrální komisi pro výzkum a zachování stavebních památek ve Vídni „špatnou“ fotografii křtitelnice z vranovského kostela. Dne 2. 5. 1892 zaslal kresbu od učitele Widtera (vlevo), která byla v témže roce publikována (viz *Mittelungen ...*, Neue Folge 18, 1892, s. 181). Srov. NPÚ – ÚOP Brno, Archiv Památkového úřadu pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně, kart. 98 – Vranov nad Dyjí. V poznámce A. Sterz uvedl, že byla provedena v pískovci a natřena olejovou barvou. Kresbu převzal a znovu otiskl též A. Prokop (o. c., 1904, Bd. III, s. 859, obr. 1142). Křtitelnice byla A. Sterzem i A. Prokopem označena jako romanizující renesanční dílo. A. Sterz uvedl datování do 16. století, zatímco A. Prokop uvažoval o raně renesančním původu z první poloviny 15. století (?). Křtitelnici zaznamenal „v lodi ...kostela“ v roce 1898 také V. Houdek. Viz V. Houdek, 1898, s. 7). Vpravo torzo dochované pozdně románské křtitelnice, přenesené ze západní části sakristie pod kruchtou v 70. letech 20. století. K přenesení křtitelnice srov. B. Samek, 1981, s. 62 (uvádí rok 1978) a zápis ve farní kronice (zde uvedeno v soupisu provedených oprav mezi léty 1972 – 1974).

Kostel Nanebevzetí P. Marie. NPÚ-ÚOP Brno, fototéka, inv. č. 15 689 M 38/678, č. neg. 9 876. V roce 1936 byla v kostele v souvislosti s opravou interiéru fotografována socha Madony s dítětem. Dle agendy Památkového úřadu pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně informoval dne 8. 8. 1949 K. Kotrba úřad, že sochu přinesl v roce 1947 advokát JUDr. Kučera z Třebíče k restaurování s tím, že ji koupil od „jakéhosi kaplana (?)“. Sochu však údajně zase odnesl a na základě této fotografie byla K. Kotrbou identifikována jako již restaurovaná v nabídce starožitníka Bendy na Kobližné ulici v Brně. Na dotaz úřadu z 11. 8. 1949 sdělil tehdejší vranovský administrátor, že je správcem farnosti od 1. 5. 1948 a osud sochy mu není znám. Viz NPÚ – ÚOP Brno, Archiv Památkového úřadu pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně, kart. 98 – Vranov nad Dyjí.

Z podnětu dr. Fr. Vichy z KSSPPOP v Brně, který na podzim r. 1989 objevil na východní straně kostela pozůstatky zdiva, byl dne 24. 5. 1990 proveden zjišťovací výzkum, kterého se z ARÚ ČSAV v Brně zúčastnil dr. J. Unger, dr. L. Poláček, z KSSPPOP v Brně dr. F. Vicha a H. Winklerová (fotografka). Tentýž den dopoledne navštívila výzkum jako konzultantka doc. dr. M. Raďová z Prahy.

Na východní straně kostela bylo začištěno zdivo. Zjištěno, že jenasi 0,2 m pod povrchem se nachází zbytky zdi, pravděpodobně kněžiště starého kostela (1), které bylo dochováno jen u zdi severního přístavku ke kostelu. Toto zdivo postavené z různorodého kamene na maltu, které tvořilo asi základ kněžiště mělo šířku v jižní části zkoumané plochy 1,4 m. Dochovalo se do výšky až 0,3 m. V severní části zkoumané plochy jeho šířka nebyla měřitelná. Pod soklem, který se dochoval do v. 0,2 m se zachoval zbytek podlahy (?) z kamene na maltu o mocnosti 0,4 m, která zaplňovala nerovnosti (4). V severovýchodní části zkoumané plochy se na skalnatém podloží dochovaly zbytky zdiva na maltu (3), které pokračuje mimo zkoumanou plochu. V severní části zkoumané plochy se v hloubce 1,1 m od plošinky na horní hraně obehádky severního přístavku kostela našly zbytky pravděpodobně dlažby (2), která je přiložena z vnější strany ke zdivu (1).

Po skončení výzkumu byly sondy zasypány tak aby zbytky zdiva (1) a dlažby (4) byly viditelné.

Legenda k plánu:

- 1- Zdivo z různorodého lomového kamene na maltu. Vnitřní líc zřetelný, vnější nezřetelný. Dochováno do hloubky 0,3 m. Porušeno recentním hrobem.
- 2- Dlažba z plochých kamenů.
- 3- Úlomky zdiva na maltu nejasného původu, ale zdá se, že

souvisí se zdivem 1.

4- Kamenné zdivo na maltu. Snad vnitřní dlažba. Nalezeno v hl. 0,9 m od soklu. Dochováno do hl. 0,4 m.

Fotodokumentace:

Tab. I:1. Pohled na zkoumanou plochu od SV.

2. Pohled na severní část zkoumané plochy od JV.

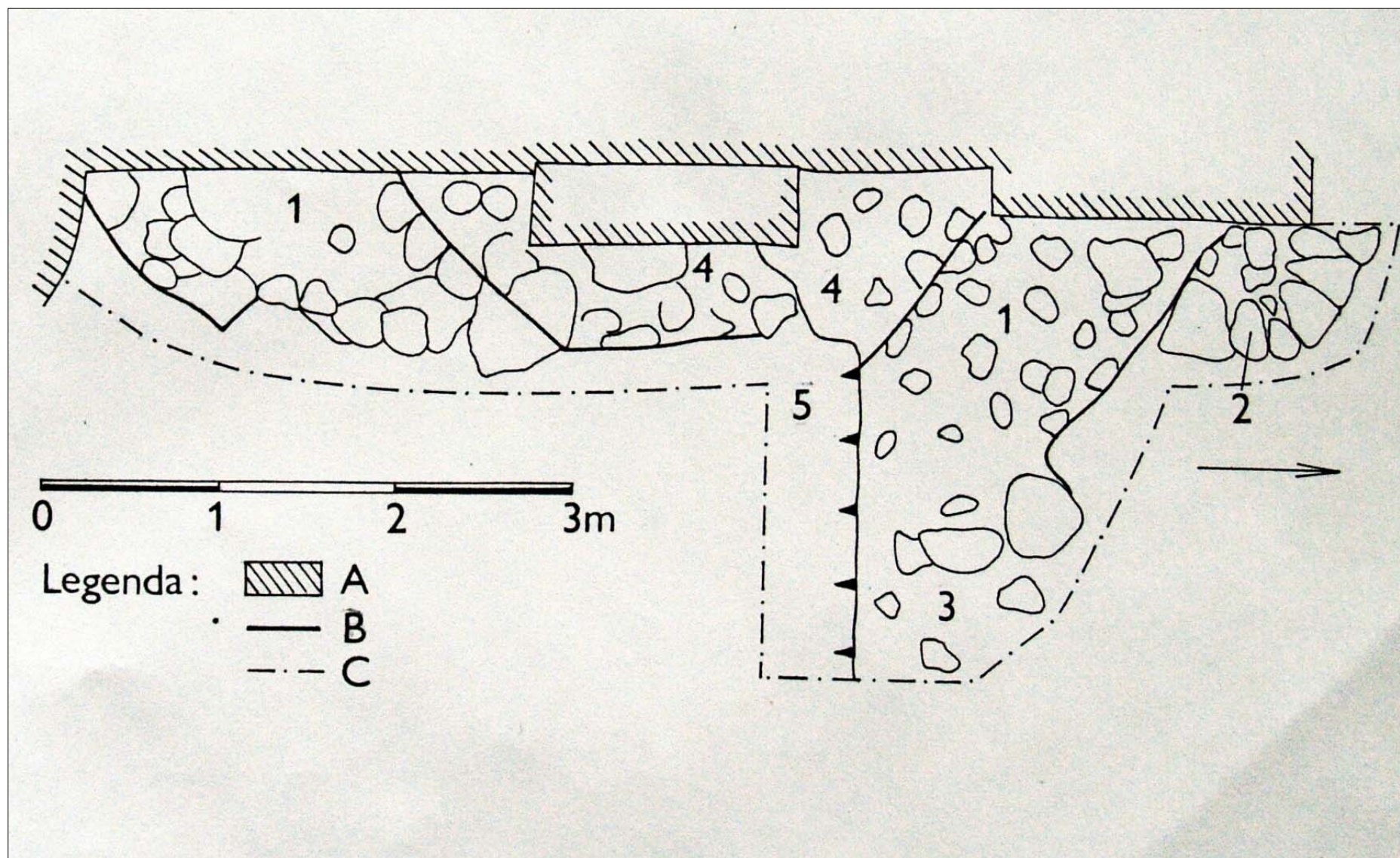
Tab. II:1. Zdivo 1 a dlažba 2 od V.

2. Zdivo 1 v S části zkoumané plochy.

Tab. III:1. Zdivo 1 v jižní části zkoumané plochy od JV.

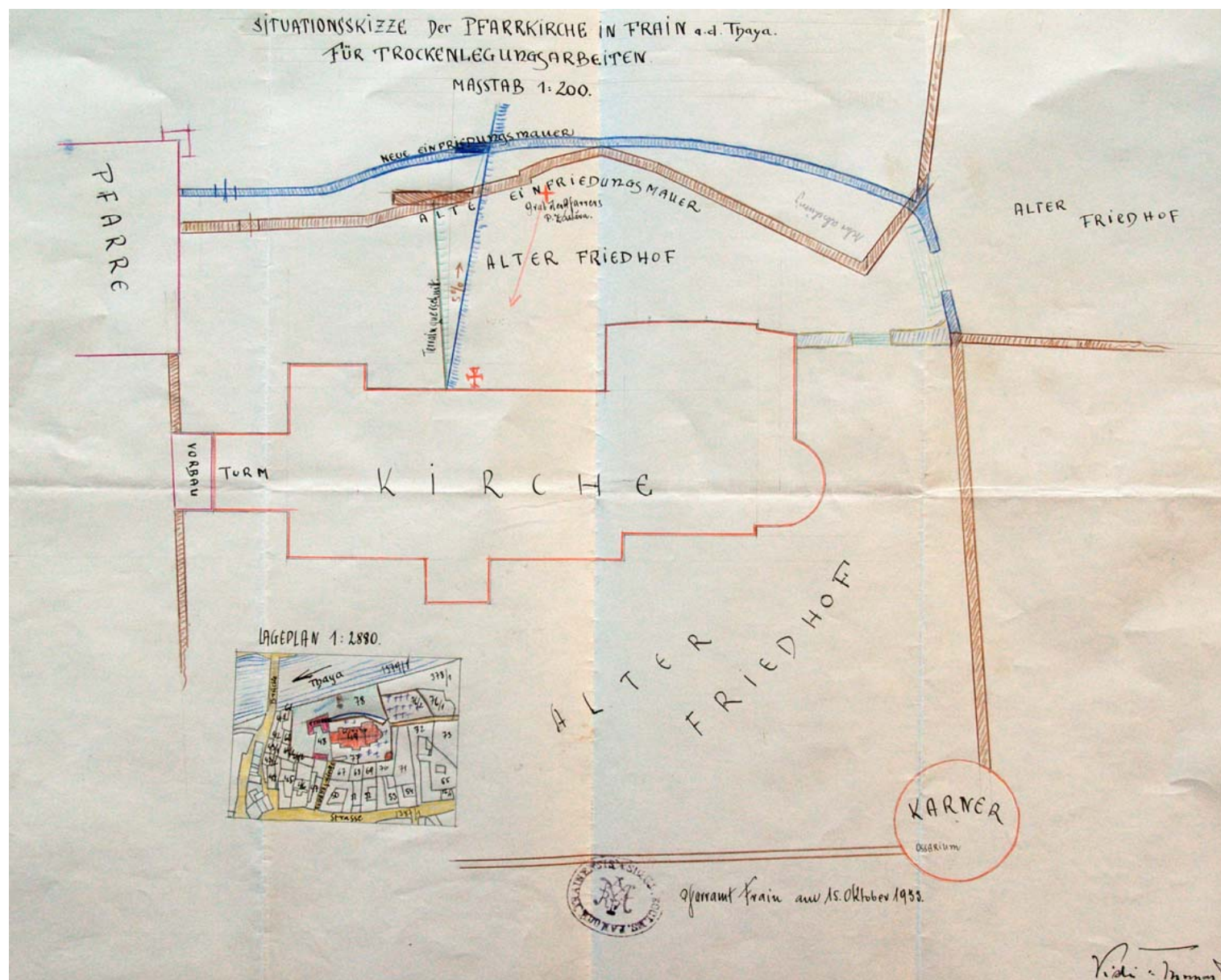
2. Pohled na jižní část zkoumané plochy od SV.

Tab. IV. Pohled na výzkum od S. V popředí dlažba 2.

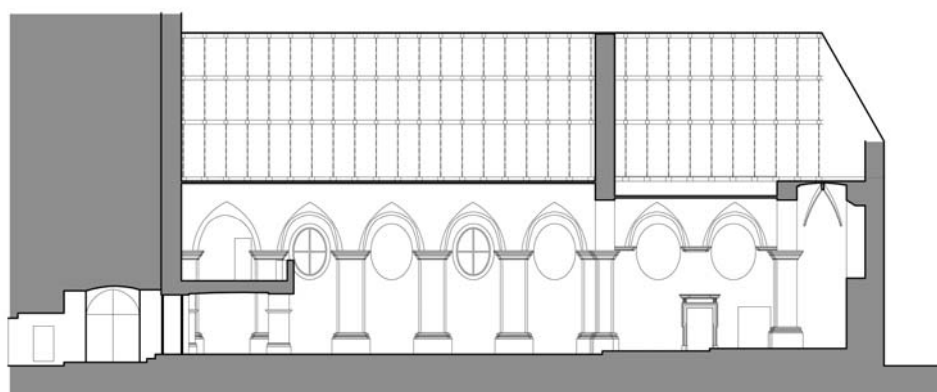
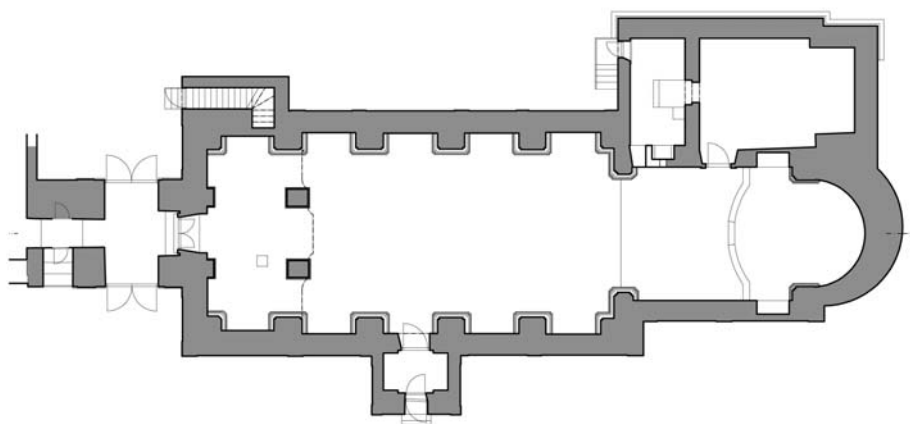

Kostel Nanebevzetí P. Marie. Nálezová situace za východní zdi sakristie na jaře 1990. Nahoře celkový pohled od severu. Dole severní část zkoumané plochy od JV s detailem zdiva apsidy sakristie (na zákresu značeno jako zdivo 1). Převzato z nálezové zprávy J. Ungera z roku 1990, fototab. IV, fototab. II, č. 2. Foto : H. Winklerová. NPÚ – ÚOP Brno, spisovna, složka Vranov nad Dyjí – farní kostel a karnier.

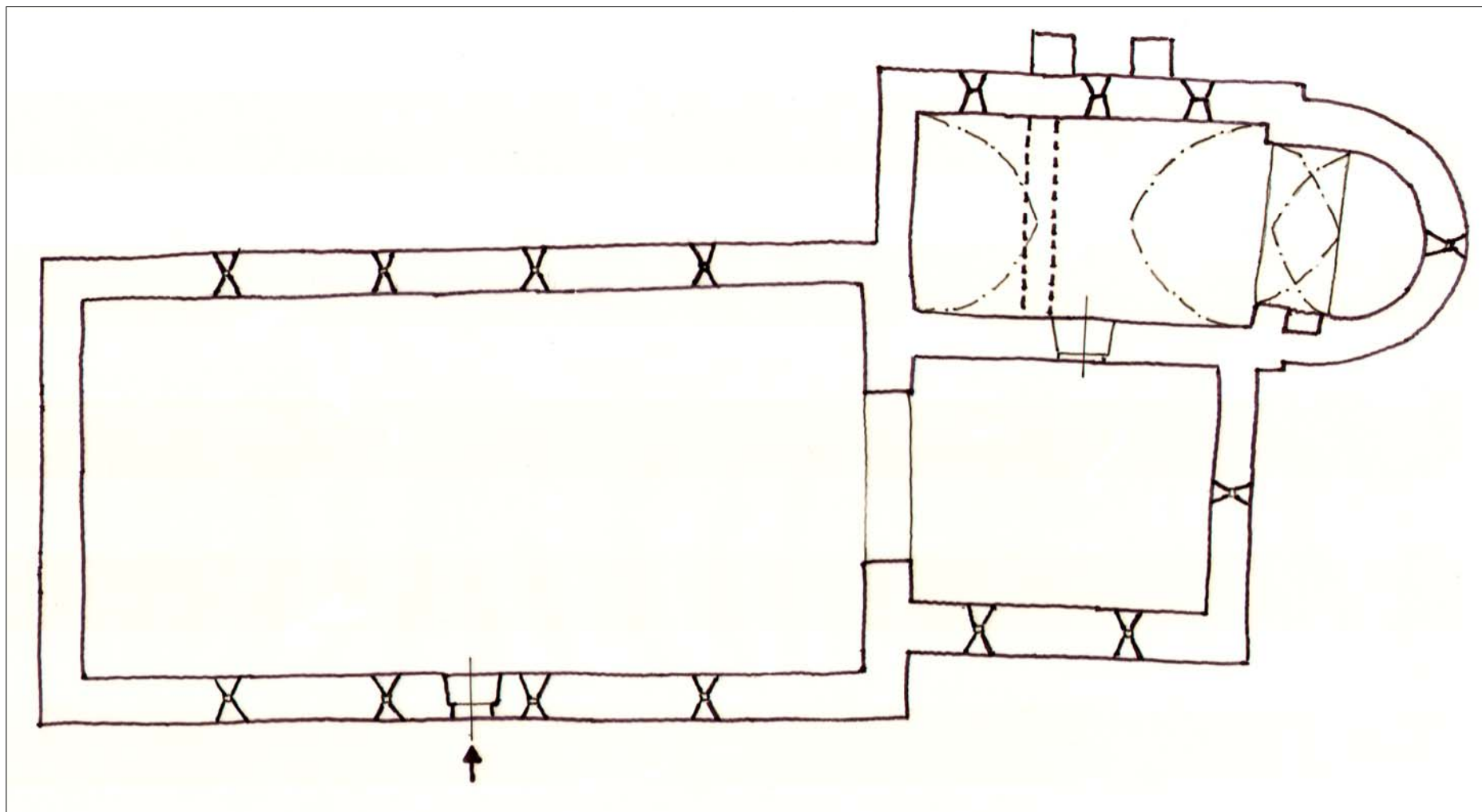

Situační nákres staré a nové hřbitovní zdi, pořízený při úpravě terénu u kostela. Dat. 15. 10. 1933. MZA Brno, fond E 82, inv. č. 4 874, sign. F 37, kart. 1 335.

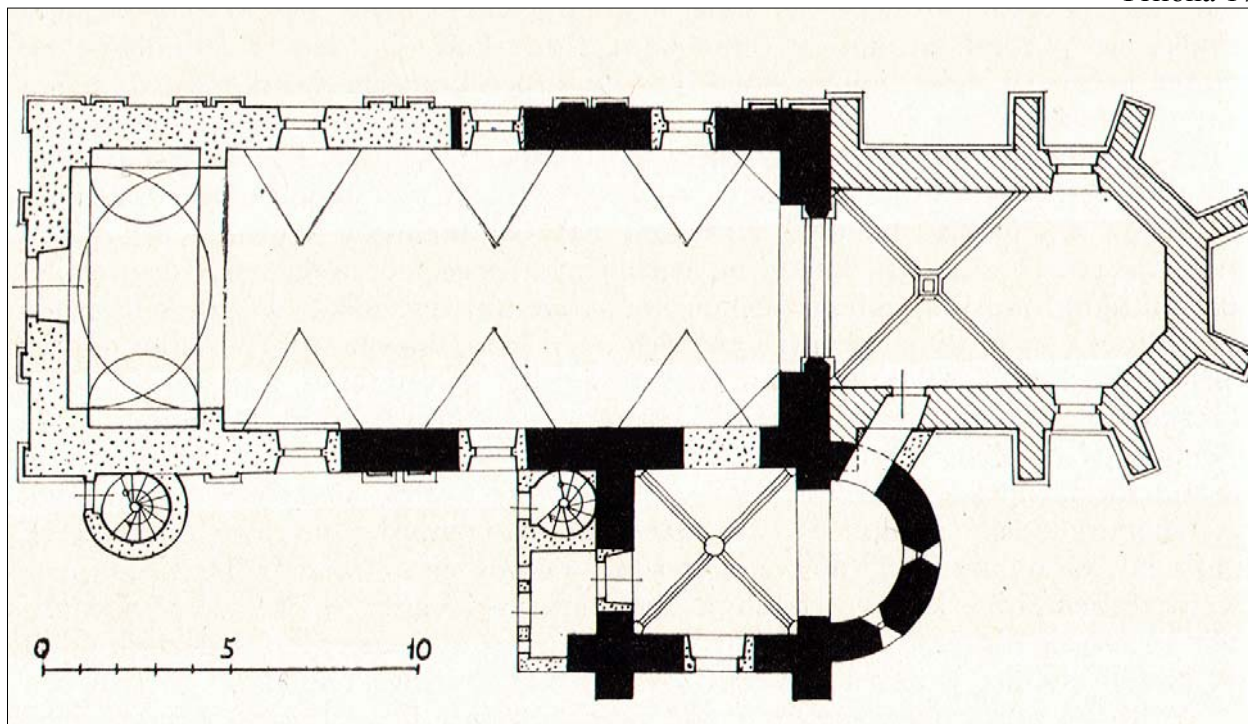

M 1:200

Kostel Nanebevzetí P. Marie. Půdorys a řez podélný – zaměření stávajícího stavu. Ateliér Štěpán Brno.

Rekonstrukce podoby kostela ve 13. století. Nad západní částí klenuté sakristie s apsidou se nacházela dřevěná zvonice. Sakristie byla možná předělena příčkou už v nejstarší době. V klenbě sakristie byl snad průlez do zvonice. Sakristie sloužila zřejmě rovněž jako křestní kaple. Loď kostela i presbytář byly plochostropé. Kostel byl přístupný jediným vstupem od jihu. Nebyl uvnitř ani zvenčí omítnut s výjimkou interiéru kněžiště, kde byl na omítce proveden v celé výšce stěn mariánský cyklus a snad i výjevy z Kristova života. Podle nálezů fragmentu Narození v pravém (jihovýchodním koutě) pod stropem presbytáře se na východní stěně nad hlavním oltářem nacházelo přinejmenším Zvěstování a Narození.

Trstěnice u Znojma, kostel Povýšení sv. Kříže. Půdorys se stavební analýzou podle K. Benešové (černě zdivo 13. stol., šrafovaně – gotika, tečkovaně – 16. až 19. stol.). Převzato z : K. Benešová, 1986, s. 305 – 312, zvl. s. 306.

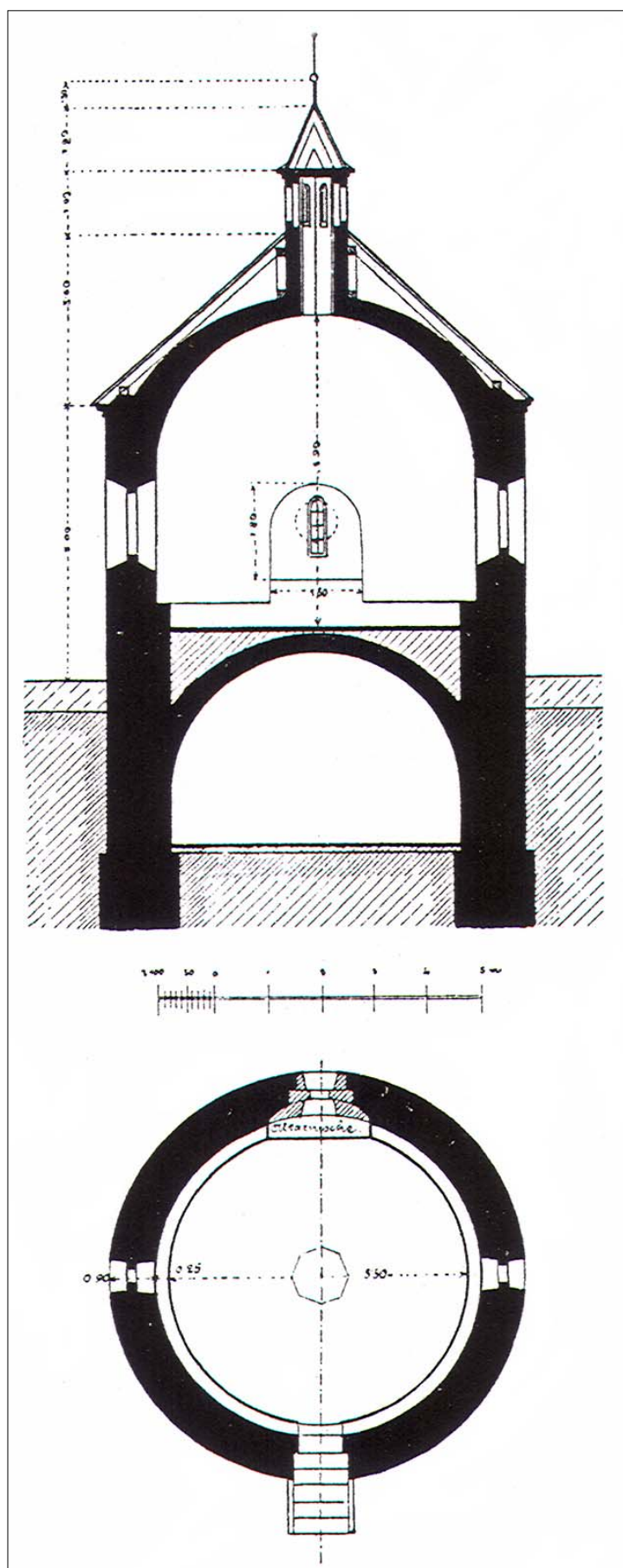
Nahoře zámek Vranov nad Dyjí. Portálky v zámecké kapli Nejsvětější Trojice. Dole kostel Nanebevzetí P. Marie. Portálek v hlavním západním vstupu.

Karner. Nedatované fotografie (vlevo snad z konce 19. století) s patrnou freskou s motivem Veraikonu. Na fotografii uprostřed je čitelné členění průčelí malovanými lizénami. NPÚ – ÚOP Brno, fototéka, inv. č. 38 446, č. neg. 28 646, 21 446 M 38/782, č. neg. 3 978.

Karner. Nahoře stav kolem roku 1925. Převzato z : K. Guth, 1925, s. 163, obr. 76. Dole stav v roce 1954. Datovaná fotografie B. Samka a E. Sineka. NPÚ – ÚOP Brno, inv. č. 46 552.

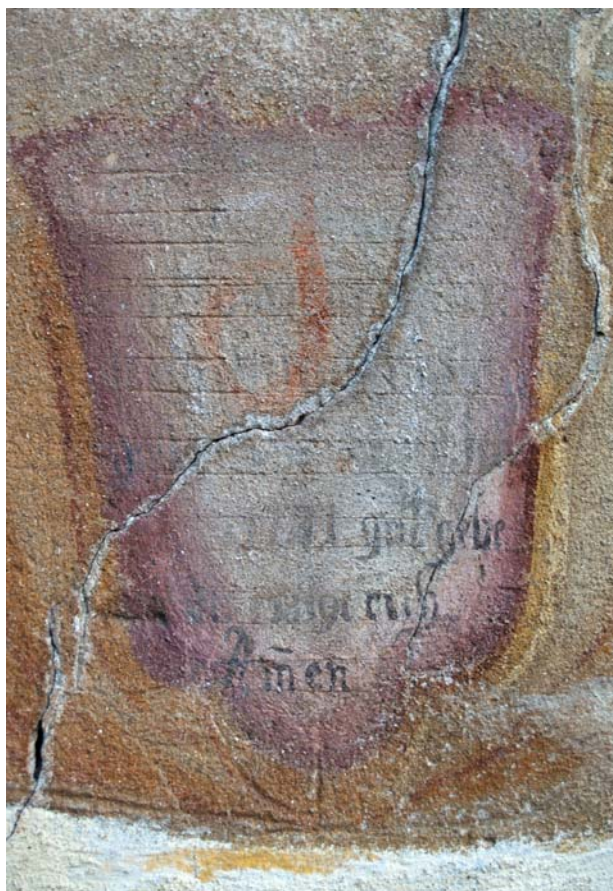
Karner. Zaměření půdorysu a řezu příčného podle A. Prokopa. Převzato z : A. Prokop, 1904, Bd. I, s. 121, obr. 151.

Celkové pohledy na ostrožnu nad řekou s kostelem Nanebevzetí P. Marie.

Průčelí. Nahoře západní průčelí s přistavěnou věží (dle farní kroniky dokončena roku 1720 za patronátu Michaela Heřmana hraběte z Althannu). Dole pohled na jižní průčelí lodi s předsíní.

Průčelí. Jižní průčelí lodi a chóru. Na průčelí chóru je při nároží malovaný epitaf. Dle farní kroniky byl pod výjevem Zmrtvýchvstání Krista nápis : *Anno 1715 den 22 October ist gebor(e)n Anna Elisabeth Nimbo(s)gartin in der Festung Spilberg. Gestorben d(en) 23 Juni 1731. Go(t)t gebe ihr die ewige Ruh(e). Amen.* Dole vlevo detail dochované části nápisu. Dole vpravo plášť apsidy s dozdívkou v místě odstraněného náhrobku (?).

Průčelí. Nahoře jižní průčelí chóru s apsidou. Uprostřed na nároží lodi asi druhotně osazená kamenná deska z náhrobku panského vrátného Friedricha Kreplera (10. 10. 1723 – 9. 6. 1805). Dole apsida a východní průčelí sakristie.

Průčelí. Severní průčelí lodi a sakristie. Vlevo dole pohled na část zrušeného hřbitova za kostelem (stav po úpravě terénu v roce 1933 – srov. příloha 14).

Průčelí. Severní průčelí sakristie a lodi. Uprostřed detail římsy v místě pravoúhlého odsazení severní zdi sakristie. Do barokní přestavby kostela uzavírala sakristii odsazená apsida (srov. příloha 10 – 13).

Průčelí. Nahoře severní průčelí sakristie. V západní části průčelí jsou šikmo nad sebou prolomena obdélná střílnovitá okénka. Vpravo detail zvlněného líce fasády. V místě malovaných lizén se snad dříve nacházely opěráky. Dole severní průčelí lodi a věže. Přístavek se schodištěm na kruchtu byl podle kostelních účtů postaven v roce 1778 v souvislosti s výstavbou nebo přestavbou kruchtu a pořízením varhan od znojenského varhanáře Josefa Silberbauera.

Průčelí. Severní průčelí věže s vyrýsovaným členěním fasády, které nebylo při opravě věže obnoveno. Dole přenesené náhrobky vranovských farářů před věží. Vlevo náhrobek Johanna Carla Johna († 23. 2. 1777, farářem 1728 - 1777), nápis na prostředním náhrobku nečitelný, vpravo náhrobek Josepha Fischera († 22. 7. 1789, farářem 1777 – 1789, od 1778 první vranovský děkan).

Průčelí a podvěží. Nahoře vlevo detail ostění okna lodi s klenáky. Geometrický motiv ve výplni klenáků se opakuje na soklech portálku západního vstupu do kostela. Dole vlevo průchod schodišťovým přístavkem u věže do areálu fary.

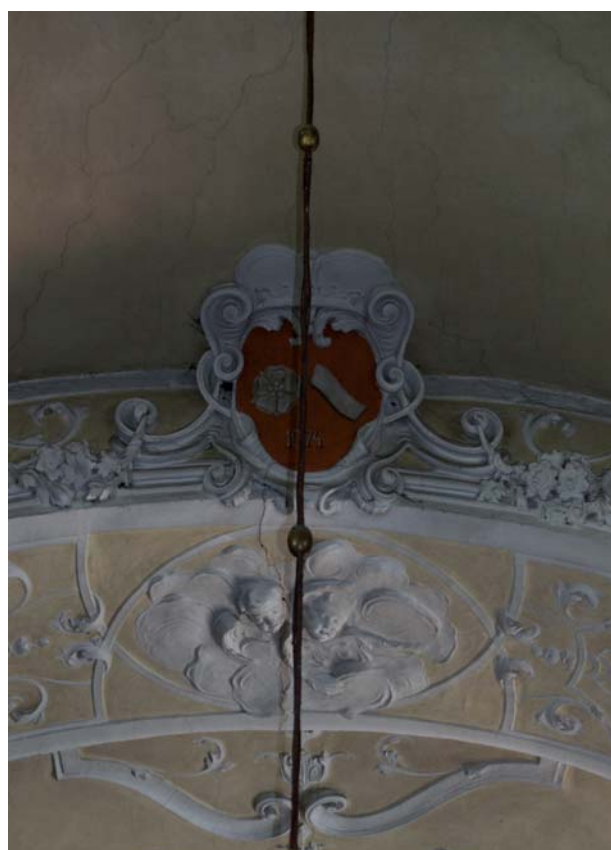
Interiéry. Věž a schodišťový přístavek u věže. Schodiště ústí ve věži v úrovni kruchty v lodi. V omítnutém západním průčelí kostela je zazděné oválné okno s omítkovou šambránou bez klenáků (dole vpravo pohled z interiéru lodi na výklenek okna za varhanami na kruchtě). Dole vlevo žebříkové schodiště ve druhém patře věže s monogramem AF a letopočtem 1877.

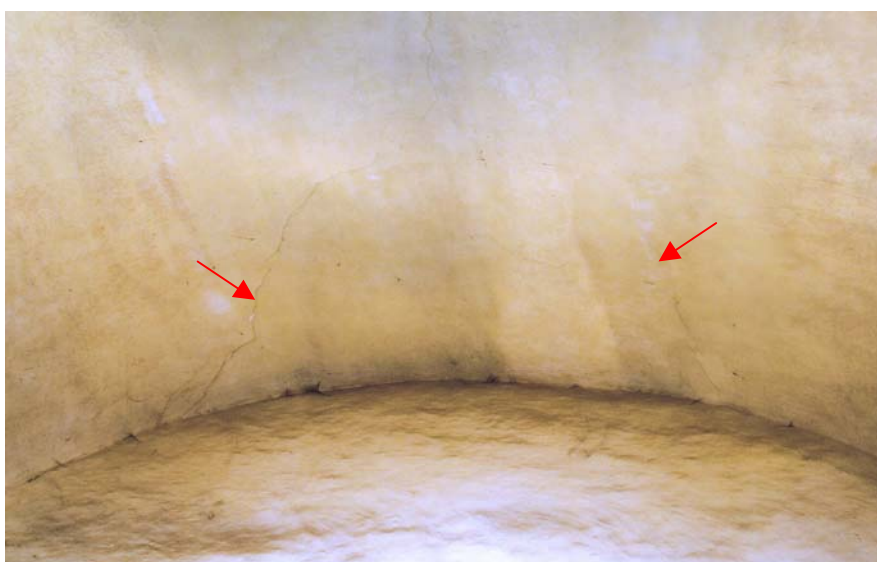
Interiéry. Věž. Nahoře vlevo západní průčelí lodi v úrovni druhého (zvonického) patra věže s průchodem na půdu kostela. Neomítané zdivo pozdně románské stavby se nad mladším průchodem zachovalo v původním stavu. Nahoře vpravo zvonová stolice s monogramem AH a letopočtem 1877 v polopatře pod úrovní korunní římsy. Dole průhled na hřeben střechy lodi.

Interiéry. Loď a chór. Nahoře vlevo průhled lodí k západu ke kruchtě s varhanami z roku 1778 od znojemského varhanáře Josefa Silberbauera. Nahoře vpravo pohled k chóru. Dole vlevo hlavní oltář. Dole vpravo epištolní strana apsidy s vyznačenou spárkou v místě zazděného gotického hrotitého okna.

Interiéry. Chór a apsida. Nahoře žebrová klenba apsidy. Před barokním klenebním pasem ukončuje klenební pole meziklenební žebro. Šipkou vyznačena spára v místě zazděného gotického okna na jižní straně apsidy. Dole vlevo valená klenba chóru z roku 1778 (datace dle kostelních účtů) s freskou Zmrtvýchvstání Krista. Dole vpravo znak Stanislava hraběte Mniszka - Buzenina (10. 7. 1774 – 29. 10. 1846, od 1799 majitel panství Vranov) a jeho manželky Heleny, princezny Lubomirské (1783 – 1876, sňatek 1807) na triumfálním oblouku mezi lodí a chórem. Do znaku dopsán letopočet 1974 (restaurování štukové výzdoby a nástropní fresky).

Interiéry. Chór a sakristie. Nahoře evangelijní stěna chóru. Nad vstupem do sakristie v oválných kartuších výjevy z mariánského cyklu (Navštívení a Narození Krista). Vlevo od vstupu zčásti zazděný otvor ze zaniklé oratoře v západní části sakristie nebo druhý starý vstup do příčkou rozdělené sakristie. Dole klenba sakristie s prasklinou oválného tvaru u příčky (vyznačeno šipkami).

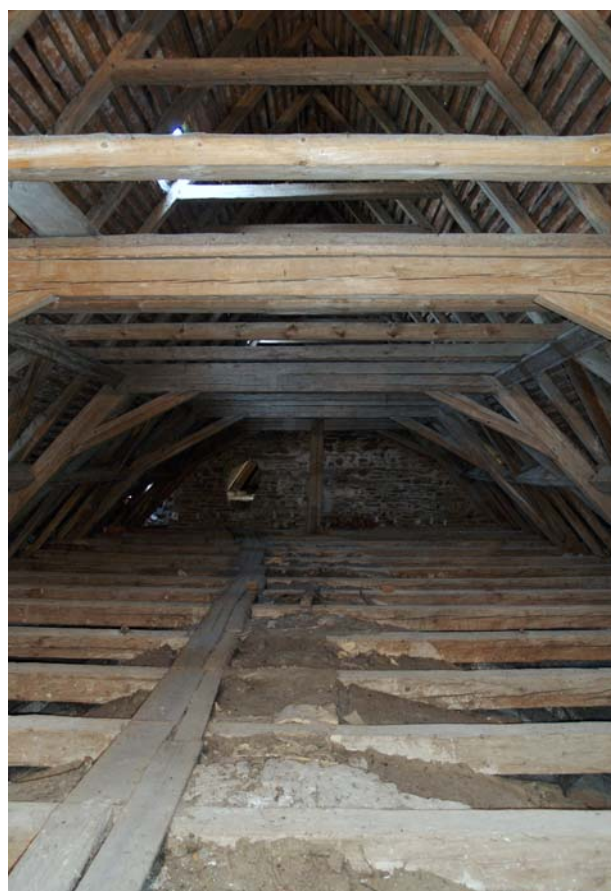
Interiéry. Apsida, chór, sakristie, loď. Nahoře vpravo sanktuář na evangelijní straně apsidy. Nahoře vpravo portálek ve vstupu z chóru do sakristie. Dole vlevo výklenek vstupu do sakristie se střežovitým záklenkem. Dole vpravo výklenek vstupu v jižní zdi lodi z předsíně.

Interiéry. Loď a sakristie. Nahoře vlevo vstup na kruchtu z vnějšího schodišťového přístavku. Nahoře vpravo detail výseče ve valené klenbě lodi u kruchty. Dole východní část sakristie. Na východní straně je pod valenou klenbu spuštěn nižší hrotitý pas. Na severní straně vystupuje nad patu pasu pilíř. V severní zdi je výklenek zazděného úzkého špaletovaného okénka s lomeným záklenkem. Dle popisu kostela z roku 1898 (viz V. Houdek, 1898, s. 7) bylo druhé zazděné okno patrné na fasádě.

Interiéry. Sakristie a půda. Nahoře vlevo jednokřídlé, zpoloviny prosklené výplňové dveře v průchodu příčkou oddělující úzkou západní část sakristie. Nahoře vpravo klenba západní části sakristie s otisky bednění na neomítaném kamenném zdivu. Dole vlevo západní stěna sakristie. Pod klenbou střílnovité obdélné okénko. Dole nad mladším vstupem zvenčí zazděné kapsy po trámech nesoucích podlahu zrušené oratoře (?). Dole vpravo jednokřídlé svlakové dveře s nekrytým zavíracím mechanismem ve vstupu z věže na půdu nad lodí (pohled z podkroví kostela).

Interiéry. Půda. Krov lodi hambalkové soustavy s ležatými stolicemi v plných vazbách (dendrochronologická datace 1696 / 1697). Nahoře pohledy k západnímu štítu. Dole vpravo pohled k východnímu štítu. Vstup na půdu z věže i průchod východním štítem byly vybourány při mladších úpravách. Ze západního štítu byl odebrán řezaný vzorek z jediného zachovaného původního lešeňového kůlu (označeno šipkou), který se nepodařilo dendrochronologicky datovat. Dubový kůl byl na konci upálen (dole vlevo).

Interiéry. Půda nad lodí. Pohledy na jižní stěnu pozdně románské plochostropé lodi se zazděnými okny. Exteriér ani interiéř nejstarší stavby nebyl s výjimkou vnitřku chóru omítnutý. Dochovaná omítka je zřejmě gotického stáří. Pod původním stropem byl tmavý (černý ?) pás.

Interiéry. Půda nad lodí. Nahoře vlevo okno v jižní zdi. Nahoře vpravo a dole okna v severní zdi. Na záklenkách oken jsou otisky bednění, které nebyly nikdy překryté omítkou. Rezné lomové zdivo bylo omítnuto současně se zazdáním všech oken na severní straně lodi a jednoho okna v jižní zdi lodi.

Interiéry. Půda nad lodí. Nahoře okno v jižní zdi s malovanou paspartou rámovanou linkou. Uprostřed detail okraje omítky na východním štítu ze strany lodi ve výši původního stropu. Dole pozdně románský triumfální oblouk ze strany půdy nad chórem.

Interiéry. Půda. Krov chóru hambalkové soustavy s ležatými stolicemi v plných vazbách (dendrochronologická datace léto 1767 a snad 1769 / 1770). Dole vlevo otisk štítu starší barokní střechy z doby kolem 1712 / 1713 na pozdně románském východním štítě. Tvar a výška štítu se zřejmě příliš nelišila od středověkého stavu. Omítka nad otiskem je barokního stáří, utažená dřevěným hladítkem (*srov. přílohu 04*). Dole vpravo nadezdění štítu v souvislosti se zastřešením po roce 1767.

Interiéry. Půda nad chórem. Nahoře nápis uhlem na východním štítu s datem 14. 9. 1897. Uprostřed omítka na severní straně triumfálního oblouku se stopami červeného nátěru. Dole pohled na severní stěnu chóru s otvorem průlezu do podkroví sakristie.

Interiéry. Půda nad chórem. Nahoře pohled na severní stěnu. Uprostřed čelo gotické žebrové klenby apsidy s barokní cihelnou dozdívkou. Dole fragment scény Narození Krista na primární vrstvě omítky na východní stěně chóru (u JV koutu). Podle předpokladu byl na stěnách pozdně románského chóru proveden celý mariánský cyklus. Fresku překryla gotická omítka.

Interiéry. Půda nad chórem. Nahoře detail průlezu v severní stěně chóru nad klenbu sakristie. Průlez se nacházel pod původním stropem chóru. Uprostřed odbouraná východní zeď chóru, který byl dodatečně ukončen apsidou. Dole meziklenební žebro apsidy nad barokní klenbou chóru. Čelo klenby nad žebrem z krinoidového vápence je vyzděno z gotických buchet (12 x 8 – 9 x 25 cm).

Interiéry. Půda nad apsidou a sakristií. Nahoře a uprostřed torzo staršího trámového věnce nad závěrem kostela. Z označeného trámu odebrán řezaný vzorek (dendrochronologická datace 1712 / 1713). Dole pohled na severní zeď chóru z půdy nad sakristií. Vpravo (západně) od průlezu větší otvor neznámé funkce a nad klenbou trámová kapsa.

Interiéry. Krov sakristie. Krov hambalkové soustavy s ležatými stolicemi v plných vazbách je konstrukčně spojený s krovem nad chórem. Vyznačen druhotně užitý prvek ze staršího barokního krovu (dendrochronologická datace 1701+). Dole vlevo detail průřezu z chóru nad klenbu sakristie ze strany sakristie.

Interiéry. Půda nad sakristií. Severní zeď chóru ze strany sakristie. Nahoře pohled na východní část vlevo od průlezu. Trámová kapsa dole se nachází pod úrovní vrcholnice valené klenby sakristie.

Interiéry. Půda nad sakristií. Na východní straně sakristie je sklenutý nízko spuštěný široký hrotitý pas. Čelo vyšší valené klenby je u pasu vyzděno z lomového zdiva. Dozdívka nad patou pasu není provázána se severní společnou zdí chóru a sakristie (dole vlevo). Východní zeď sakristie je v koutech oddělena od podélných zdí spárami v celé viditelné výšce. Provázána je pouze dozděna koruna zdiva s cihlami. Dole vpravo pohled do JV koutu.

Karner neznámého původního zasvěcení v koutě bývalého hřbitova. Průčelí s hrotitými okénky a arkýřovitou apsidou. Kružba v apsidě mohla být osazena dodatečně (*srov. přílohu 21*). Dle kostelních účtů byla hřbitovní zeď postavena v letech 1781 – 1782. Dole vpravo při patě průčelí zazděný vhazovací otvor do spodního podlaží s osáriem.

Karner. Interiér. Stav po opravě v roce 1976. Dole vlevo pohled do zděné lucerny. Dole vpravo novodobé vstupní dveře.